

Abstract

The purpose of this essay is to investigate the ecclesiological meaning of church buildings in the context of the Church of Sweden. In order to investigate views of ecclesiology and church self-understanding through history, based on the church building as a symbol, I have chosen to study how church buildings are presented in several Swedish sermons.

In this essay I analyze and compare four sermons given on the occasion of church dedications by four different preachers from four different centuries in the history of the Church of Sweden. The sermons were given by the following bishops: Andreas Johannis Prytz (1633), Esaias Tegnér (1825), Yngve Brilioth (1939) and Per Eckerdal (2012).

The main research question of this essay is: What ecclesiological meaning has been ascribed to church buildings in Swedish sermons?

My conclusions are three in number. Firstly, I have determined that in all of the sermons, the function of the church is to gather people for worship. Worshippers are a prerequisite for the church building to be called a church. Secondly, the Temple of Jerusalem is an ecclesiological symbol for the church building in all of the sermons. The Temple of Jerusalem is a biblical archetype for churches. Thirdly, the sacredness of the church building, its status as a holy place and the house of God, is a recurring concept with three of the preachers while the most recent preacher expresses a different perspective.

---

¹ Uppsattiteln bygger på citatet ”... Herrens hus och en himmelens port” ur Yngve Brilioths predikan vid återinvigningen av Högby kyrka 1939. Brilioth 1940, 87.

Innehållsförteckning

Abstract

1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	2
1.2. Syfte	3
1.3. Frågeställningar	4
1.4. Forskningsöversikt	4
1.4.1. Kyrkobyggnaden ur arkitektoniska perspektiv	4
1.4.2. Kyrkoinvigningen	5
1.4.3. Kyrkobyggnadens helighet och offentlighet	5
1.4.4. Kyrkmässopredikningar	6
1.5. Metod och material	7
1.5.1. Metod	7
1.5.2. Avgränsning	8
1.5.3. Material	8
1.6. Teoretiska perspektiv	9
1.7. Disposition	11
2. Kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol	11
2.1. Luthersk ecklesiologi	11
2.2. Predikanterna	15
2.2.1. Andreas Johannis Prytz	15
2.2.2. Esaias Tegnér	16
2.2.3. Yngve Brilioth	17
2.2.4. Per Eckerdal	18
2.3. Predikningarna	20
2.3.1. Prytz: ”Om Kyrkiors Inwygning”, Inwygning av Gustavi Kyrkios 1633	20
2.3.2. Tegnér: Kyrkoinvigning ”I Skatelöf” 1825	22
2.3.3. Brilioth: ”Tempelgåvor – Vid återinvigning av Högby kyrka” 1939	24
2.3.4. Eckerdal: ”Tal vid kyrkoinvigning av Öjersjö kyrka” 2012	26
2.4. Likheter och skillnader mellan predikningarna	27
2.5. Slutsatser	32

3. Avslutning	35
3.1. Sammanfattning	35
3.2. Diskussion	36
Litteraturförteckning	38

1. Inledning

”Icke i jordisk byggnad bor den som seraferna tjänar. Skuggor blott av ett himmelskt kor är dessa murade stenar. Dock har han själv för kärleks skull skapat och rest ur stoft och mull här mitt ibland oss sin boning.”² Så lyder en av verserna i N. F. S. Grundtvigs och B. G. Hallqvists psalm ’Gammal är kyrkan’, Sv. ps. 56 i *Den svenska psalmboken*. Den psalmen har jag sedan barnsben sjungit många gånger när jag suttit i kyrkbänken på gudstjänst, senare genom att leda psalmsången från orgeln och framledes förhoppningsvis som präst i Svenska kyrkan.

Kyrkorummet är ett heligt rum, samtidigt som det är mitt och de kyrkliga medarbetarnas arbetsrum. I den miljö, där jag är uppvuxen, intar ofta kyrkobyggnaden en viktig roll i människors liv. Vid de stora kyrkliga högtiderna, som jul och påsk, vid livets högtidliga och svåra tillfällen, som dop, konfirmation, vigsel och begravning och vid skolavslutning är kyrkan en plats som besöks. Den stora vita kyrkan med det gyllene korset är en identitets- och kulturbärare för många och engagerar många. I de fall då kyrkan sällan besöks står den ändå där på höjden, som en symbol för något som man inte kan uttrycka i ord. Samtidigt som Gud inte är låst vid en byggnad och tron inte är begränsad till ett rum, är kyrkorummet ändå den plats där människor tillsammans kan uttrycka sin tro och fira livets stora högtider. Det är en mötesplats för människor att komma samman i inför Gud. I denna mötesplats sker mitt vardagliga arbete.³

Det är också ett faktum att i vissa församlingar där gudstjänstdeltagandet minskar hålls färre gudstjänster. I tider av försämrad ekonomi spås Svenska kyrkan att i framtiden behöva stänga kyrkor.⁴ Det ligger därför i mitt intresse att undersöka den teologiska synen på kyrkobyggnaden. I denna uppsats har jag därför valt att fördjupa

---

² *Den svenska psalmboken med tillägg* 1986, Sv. Ps 56 ’Gammal är kyrkan’.

³ Kyrkobyggnadens plats i det offentliga rummet och frågor som rör dess kulturella värden och personliga upplevelser behandlas bland annat i studien *Kyrkobyggnaden och det offentliga rummet. En undersökning av kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället* som ingår i 1993 års kyrkobyggnadsutredning av Anders Bäckström och Jonas Bromander.

⁴ Svenska kyrkans bestånd av kyrkorum behandlas ur flera perspektiv i boken *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst. En samtalsbok om ett förändringsskede*, red. Peter Bexell och Gunnar Weman. Bland annat ges exempel på nutida rivning av kyrka och diskussionerna kring det i kapitlet ”Att riva en kyrka. Exemplet Maglarps”, 209-219.

mig i och undersöka vilken ecklesiologi, kyrkosyn, som presenterats genom tiderna i Svenska kyrkans lutherska sammanhang, i synen på kyrkobyggnaden.

1.1. Bakgrund

Frågan om vilken kyrkosyn som framställts i svenskyrklig tradition genom tiderna, i synen på kyrkobyggnaden, är intressant på flera plan. Ur samhällets perspektiv berör frågan alla de människor som arbetar i Svenska kyrkan och de som på något sätt kommer i kontakt med kyrkans verksamhet. Kyrk- och kyrkogårdsvaktmästare, kyrkomusiker och präster, för att nämna några, arbetar dagligen i kyrkorummet och på den ofta intilliggande kyrkogården. Konfirmander, korister och gudstjänstdeltagare besöker kyrkan regelbundet. Andra kategorier som besöker kyrkan är till exempel begravningsentreprenörer och florister vid begravning och skolbarn och lärare vid allhelgona- och påskvandringar och skolavslutningar. Två författare som behandlar frågor om Svenska kyrkans självförståelse är prästen, teol. dr och prof. Sven-Erik Brodd och biskopen, teol. dr och ärkebiskop em. Gunnar Weman. I inledningskapitlet till boken *Kyrka i olika meningar*, betonar de att det i en tid av märkbar individualism och privatreligiositet är angeläget för de som arbetar och i framtiden kommer att arbeta med församlingsutveckling, att bearbeta ecklesiologiska grundfrågor, som vad, hur och varför kyrkorna gör som de gör.⁵

En historisk förankring är viktigt för att kunna förstå samtidshistorien, som den italienske filosofen Benedetto Croce uttryckt det, ”*all historia är samtidshistoria*”.⁶ Brodd och Weman utvecklar resonemanget gällande kyrkobyggnaden och människor i Sverige: ”Kyrkobyggnaden, och det som hör ihop med den, är ett uttryck för ett religiöst bestämt kulturarv, vilket i en eller annan form präglade det samhälle som är deras.”⁷ Ett nutida faktum är att kyrkobyggnadens roll har förändrats på många sätt. Till exempel har kyrkobyggnadens symbolspråk blivit svårare att uppfatta för gemene man, vilket bland annat kan bero på att undervisningen om kristendom har fått en roll bland andra i förhållande till undervisningen om andra världsreligioner och livsåskådningar i

---

⁵ Brodd & Weman 2012, 22.

⁶ Florén och Ågren 2006 [1998], 31.

⁷ Brodd & Weman 2012, 13.

grundskolans undervisning.⁸ Andra orsaker torde vara sekulariseringen i det svenska samhället och konfirmandantalets nedåtgående trend.⁹

Ur ett vetenskapligt perspektiv är frågan viktigt på så sätt att Svenska kyrkans skiljandeprocess från staten har utmynnat i en delvis ny kyrklig identitet. Svenska kyrkan har inte längre hand om folkbokföringen och är därmed inte längre en myndighet, förutom att hon på uppdrag av staten hanterar begravningsväsendet.¹⁰ Den är en fri kyrka bland andra. Samtidigt är den statligt reglerad i Lagen om Svenska kyrkan, bland annat ska hon bedriva en rikstäckande verksamhet.¹¹ Ecklesiologisk reflektion om Svenska kyrkans väsen är därför viktig, bland annat över kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol. Min uppsats syfte utgör en liten del i den övergripande vetenskapliga ecklesiologiska reflektionen. Det är ett bidrag till läran om kyrkan, som är relevant eftersom den hjälper oss att urskilja, definiera och förstå det som kyrkor och samfund uttrycker.¹² Ecklesiologin, och därmed denna uppsats, hör hemma i den systematisk-teologiska disciplinen inom ämnet tros- och livsåskådningsvetenskap.

1.2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilken ecklesiologisk innebörd kyrkobyggnaden kan ha i Svenska kyrkans lutherska sammanhang. För att undersöka hur ecklesiologin och den kyrkliga självförståelsen, utifrån kyrkobyggnaden som symbol, har sett ut genom historien, har jag valt att studera hur svensk predikan presenterat detta. Predikan är intressant på så sätt att vi får kunskap om vad kyrkobesökare har fått höra och lära samtidigt som tanken med predikan är att den ska uttrycka kyrkans officiella ståndpunkt i den tid och i den kontext, som den skrevs och framfördes.

---

⁸ Skolverket, ”Religionskunskap”. <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/religionskunskap> [besökt 2015-11-07].

⁹ Svenska kyrkan, Svenska kyrkan i siffror ”Döpta, konfirmerade, vigda och begravda enligt Svenska kyrkans ordning år 1970-2014” <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562> [besökt 2015-11-09]

¹⁰ KO 2015, 305.

¹¹ KO 2015, 272.

¹² Borgehammar 2001, 13.

1.3. Frågeställningar

Uppsatsen övergripande fråga är: *Vilken ecklesiologisk innebörd har kyrkobyggnaden getts i svensk predikan?*

För att närma mig svaret har jag valt att dela upp den övergripande frågan i flera delfrågor: Den första delfrågan är: *Vilka ecklesiologiska grunddrag finns i den lutherska teologin?* Den andra delfrågan är: *Vilka var predikanterna och i vilket historiskt sammanhang hör de hemma?* Den tredje delfrågan är: *Vilken ecklesiologisk innebörd har kyrkobyggnaden getts i respektive predikan?* Den fjärde delfrågan är: *Vilka likheter och skillnader, i ecklesiologisk innebörd hos kyrkobyggnaden, finns mellan predikningarna och vad kan likheterna och skillnaderna bero på?*

1.4. Forskningsöversikt

Då syftet med den här uppsatsen är att undersöka vilken ecklesiologisk innebörd kyrkobyggnaden kan ha i Svenska kyrkans lutherska sammanhang, har jag avgränsat min forskningsöversikt till den svenska kontexten och tidigare svensk forskning om kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol/utsaga.

1.4.1. Kyrkobyggnaden ur arkitektoniska perspektiv

Flera författare har behandlat den ecklesiologiska reflektionen om kyrkobyggnaden ur ett arkitektoniskt perspektiv. Hedvig Brander Jonsson har en konstvetenskaplig utgångspunkt i kapitlet ”Aspekter på det heliga rummet inom Svenska kyrkan” i antologin *Heliga rum i dagens Sverige*.¹³ DD Rev Frank C Senn presenterar aspekter på förhållandet mellan ecklesiologi och kyrkobyggnad i kapitlet ”Protestantism och katolicitet” i antologin *Ett mångtydigt rum*.¹⁴ Prästen, teol. dr och prof. Sven-Erik Brodd och biskopen, teol. dr och ärkebiskop em. Gunnar Weman diskuterar hur olika kyrkor uttrycker olika ecklesiologier i kapitlet ”Församlingens gudstjänstrum. En planritning som ecklesiologisk text (Tysslinge kyrka)” i boken *Kyrka i olika meningar*.¹⁵ I samma antologi skriver domkyrkokomministern och teol. dr *honoris*

---

¹³ Brander Jonsson 2008, 8.

¹⁴ Senn 2001, 183; Senn 2001, 160-184.

¹⁵ Brodd & Weman 2012, 169-175.

causa Axel Rappe om kyrkorummets samband med liturgin i avsnittet

”Gudstjänstförnyelse och kyrkorum”.¹⁶

Samtliga nämnda författare har studerat kyrkobyggnaden ur ett arkitektoniskt perspektiv. Mitt arbetes syfte är emellertid inte att studera kyrkobyggnadens ecklesiologiska betydelse i sig, utan hur den har tolkats i predikningar.

1.4.2. Kyrkoinvigningen

Kyrkoinvigningshandlingen behandlas i en av statens offentliga utredningar, *Svenska kyrkans gudstjänst. Invigningshandlingar* från 1985. Åke Andrén undersöker här kyrkoinvigningen och dess liturgiska utvecklingslinjer från urkyrkans tid fram till 1980-talet.¹⁷ I den här uppsatsen analyserar jag predikningar från kyrkoinvigningar och återöppnanden av kyrkor. Emellertid är valet av dessa predikningar inte gjort för att belysa just kyrkoinvigningen som sådan, utan för att jag förutsatt att dessa predikningar med stor sannolikhet presenterar en ecklesiologisk innebörd i synen på kyrkobyggnaden.

1.4.3. Kyrkobyggnadens helighet och offentlighet

Synen på kyrkobyggnadens helighet och offentlighet behandlas av flera författare. Prof. och biskopen Jan-Arvid Hellström avhandlar synen på kyrkans rum och byggnad under svensk reformations- och stormaktstid i kapitlet ”Heligt rum och allmänligt hus” i boken *Kyrka och universitet*.¹⁸ Till min uppsats ger Hellström en god bakgrundsbild till luthersk ecklesiologi och kontexten för den predikan jag kommer att studera från 1600-talet. Den här uppsatsens syfte är emellertid att specifikt studera och jämföra hur svensk predikan presenterar luthersk ecklesiologi genom tiderna. Jag kommer därför inte som Hellström, att fokusera på att presentera allmänna drag i luthersk ecklesiologi, så när som i en bakgrundsbeskrivning, utan istället studera vilken ecklesiologi som faktiskt förmedlats av predikanterna till åhörarna.

Prof. Stephan Borgehammar presenterar ett antal grundsatser vid undersökandet av kyrkobyggnader som ecklesiologiska uttryck i essän *The Church Building as an Ecclesiological Statement*.¹⁹ Borgehammar ger intressanta och relevanta perspektiv och

---

¹⁶ Rappe 2012 [1952], 161-168.

¹⁷ SOU 1985:49.

¹⁸ Hellström 1987, 135-150.

¹⁹ Borgehammar (opublicerat manuskript).

poängterar att tolkningen av kyrkobyggnadens symbolspråk och dess förhållande till ecklesiologin måste ske med varsamhet. I den här uppsatsen är det emellertid den ecklesiologiska synen på kyrkobyggnaden i svensk predikan som ska analyseras. Jag bär dock med mig en medvetenhet om att det symboliska språket inte med självklarhet uttrycker den levda församlingens ecklesiologi.

I studien *Kyrkobyggnaden och det offentliga rummet* undersöker Anders Bäckström och Jonas Bromander kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället. Studien ingår i 1993 års kyrkobyggnadsutredning Svenska kyrkans utredningar 1995:5.²⁰ Bäckström och Bromander behandlar synen på kyrkobyggnaden ur de kyrkotillhörigas perspektiv. Jag kommer istället att ur en ecklesiologisk synvinkel studera synen på kyrkobyggnaden i svensk predikan. Det är därmed inte de kyrkotillhörigas perspektiv som analyseras, utan det som de kyrkotillhöriga fått förmedlat till sig i predikan om synen på kyrkan och dess byggnad.

Prof. Bengt Kristensson Ugglå behandlar förhållandet mellan sekularisering och religiös övertygelse i kapitlet ”Katedralen och konstmuseet” i boken *Katedralens hemlighet*.²¹ Kristensson Ugglå ger intressanta och aktuella perspektiv på kyrkobyggnadens roll i samhället utifrån jämförelsen mellan religiösa rum och konstens sekulariserade rum. I den här uppsatsen är det dock den ecklesiologiska synen på kyrkobyggnaden i svensk predikan som ska studeras och analyseras. Jag bär ändå med mig reflektionen kring det religiösa rummets kapacitet att tillåta skilda erfarenheter och tolkningsintressen.

1.4.4. Kyrkmässopredikningar

I kapitlet ”Den ’materiella’ och den ’andliga’ kyrkan” i boken *Kult, kultur & kontemplation* presenterar prof. Alf Härdelin synen på kyrkobyggnadens funktioner enligt några svenska kyrkmässopredikningar från medeltiden.²²

Härdelin ger en tydlig bakgrundsbild till den medeltida predikans syn på kyrkobyggnaden och dess funktioner. Beskrivningen av kyrkoinvigningen och kyrkmässan är av särskilt intresse, eftersom den 1600-talspredikan jag ska studera framfördes på en kyrkmässodag. De andra predikningarna jag ska studera är också de

---

²⁰ Bäckström & Bromander 1995.

²¹ Kristensson Ugglå 2015, 17-21.

²² Härdelin 1998, 165-200. Kyrkmässa är benämningen för det årliga firandet av kyrkobyggnadens födelsedag.

från kyrkoinvigningshögtider eller återöppnande av kyrka. Jag kommer emellertid att studera predikningar från senare tid än Härdelin och predikningar som inte hör hemma i den katolska, utan i den lutherska traditionen. Mitt arbete är snarare ett litet försök till fortsättning på den forskningstradition i studiet av predikan, som Härdelin skriver inom.

1.5. Metod och material

1.5.1. Metod

Metoden för den här uppsatsen är jämförande litteraturstudium. Denna metod är relevant och användbar eftersom den svara an mot syftet med den här uppsatsen. För det första studeras skrivna predikningar, vilket är ett litteraturstudium. För det andra är syftet att undersöka hur ecklesiologin och den kyrkliga självförståelsen, utifrån kyrkobyggnaden som symbol, har sett ut genom historien. För att kunna diskutera hur utvecklingen har sett ut, krävs en jämförande metod.

Jag har bedömt att den kategori av predikningar där man lättast kan hitta innehållsrika formuleringar om kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol är predikningar från kyrkoinvigningar eller återöppnande av kyrka och därför har jag gjort ett urval av sådana predikningar. För att fånga upp något i spännvidden i vad som har förekommit i svensk predikan har jag valt att jämföra predikningar från 1600-tal, 1800-tal, 1900-tal samt 2000-tal. Eftersom det är biskoparnas uppdrag att inviga kyrkor i Svenska kyrkan är det därmed biskopar, som skrivit och förkunnat de predikningar jag studerar i den här uppsatsen, så när som en superintendent vid predikan från 1600-talet.

Som bakgrund till undersökningen kommer jag först att presentera några grunddrag i lutherskt ecklesiologiskt tänkande, därefter placera in predikanterna i deras respektive historiska sammanhang. Jag kommer sedan att analysera predikningarna utifrån ett ecklesiologiskt teologiskt frågeschema. Frågorna har jag formulerat och funnit lämpliga utifrån att ha läst allmänna ecklesiologiska texter.²³ Metoden att använda ett ecklesiologiskt teologiskt frågeschema går att jämföra med det Anders Florén och Henrik Ågren kallar kodning i metod- och teoriboken *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*. Att koda en källtext innebär, enligt författarna, att källmaterialets innehåll placeras in i olika kategorier. Syftet är att fånga innehållet på ett sådant sätt att uppsatsens fråga kan besvaras. I den här uppsatsen

---

²³ Med allmänna ecklesiologiska texter syftar jag t.ex. på avsnittet om ecklesiologi av Stephan Borgehammar i *Kyrkans liv: introduktion till kyrkovetenskapen* 2001, 13-33.

kommer det ecklesiologiska teologiska frågeschemat därmed motsvara det Florén och Ågren benämner kategorier.²⁴

Därefter kommer jag att jämföra och diskutera likheter och skillnader mellan predikningarna i synen på ecklesiologisk innebörd hos kyrkobyggnaden. Sedan kommer jag att diskutera orsaker till likheterna och skillnaderna mellan predikningarna. I denna diskussion kommer jag att använda avsnittet om grunddragen i lutherskt ecklesiologiskt tänkande och avsnittet om predikanternas historiska sammanhang som utgångspunkter. Därefter kommer jag att presentera mina slutsatser. Avslutningsvis kommer jag att sammanfatta uppsatsen. Till sist kommer jag att föra en diskussion om resultatet utifrån uppsatsens teoretiska perspektiv.

1.5.2. Avgränsning

Det första som styr mitt urval av material är att predikningarna ska vara från den svenskkyrkliga kontexten från reformationstiden och framåt, vilket därmed är en konfessionell avgränsning. För det andra ska predikningarna vara från kyrkoinvigningar eller återöppnande av kyrka och därmed skrivna av biskopar. Denna tematiska avgränsning beror på att jag har bedömt att det är i den kategorin av predikningar man lättast kan hitta innehållsrika formuleringar om kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol. För det tredje ska predikningarna vara från skilda århundraden. För att fånga upp något i spännvidden av vad som förekommit genom tiderna gör jag denna avgränsning i tidsaspekt.

1.5.3. Material

Primärmaterial: Det primära material jag kommer att använda mig av är fyra predikningar från kyrkoinvigningar eller återöppnande av kyrka från fyra skilda århundraden. Predikningarna har jag funnit i predikosamlingar, förutom predikan från 2012, som biskopen i Göteborg bifogat via e-post. Predikningarna är skrivna av Andreas Johannis Prytz (1633), Esaias Tegnér (1825), Yngve Brilioth (1939) samt Per Eckerdal (2012). Anledningen till att jag valt just de här predikningarna är att de faktiskt säger något om kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol.

Sekundärlitteratur: För att beskriva och placera in predikanterna i deras respektive historiska sammanhang har jag valt ut ett antal böcker, såsom uppslagsverk och

---

²⁴ Florén och Ågren 2006 [1998], 50-51.

antologier. Litteraturen ger en allmän presentation av författarna och säger något om deras ecklesiologiska syn. Till beskrivningen av grunddragen i luthersk ecklesiologi har jag valt ut ett antal lättillgängliga uppslagsverk samt några böcker om Luthers lära.

1.6. Teoretiska perspektiv

För det första placerar sig de teoretiska utgångspunkterna för denna uppsats mellan mentalitetshistorien och idéhistorien. Dessa begrepp hämtar jag ur den tidigare nämnda boken *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*. I avsnittet om historieforskning gör Florén och Ågren en typindelning av skilda historiska perspektiv. Till mentalitetshistorien ”... räknas olika former av uppfattningar och åsikter om omvärlden, som rått under olika skeden av historien.”²⁵ Till idéhistorien hör ”... uppfattningar som formats till idéer.”²⁶ Eftersom den kyrkosyn som framställs i predikningarna ingår i en historia om uppfattningar i allmänhet och uttalade idéer placerar sig de teoretiska utgångspunkterna därför mitt emellan mentalitets- och idéhistorien.²⁷

För det andra utgår jag i denna uppsats i ecklesiologi från ett traditionellt systematisk-teologiskt perspektiv genom att behandla kyrkans lära och dogmer. Jag relaterar till det Sven-Erik Brodd benämner ’operativ ecklesiologi’ i kapitlet ’Ecclesiology Under Construction’ i boken *Ecclesiology in the Trenches*. Medan operativ ecklesiologi utgår ifrån det praktiska religiösa livet, studerar jag vad kyrkan lärt och sagt enligt predikanterna.²⁸

För det tredje tar jag också utgångspunkt i Fredrik Modéus avhandling *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan – ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*. I min uppsats relaterar jag till Modéus diskussion och begreppsanalysen om ecklesiologi. I avhandlingen gör Modéus en distinktion mellan begreppen ecklesiologi nedifrån och ecklesiologi uppifrån. Ecklesiologi *nedifrån* innebär att förståelsen av kyrkan måste börja i det som syns i motsats till ecklesiologi *uppifrån*, som utgår från teologiska abstraktioner. Det faktum att jag studerar predikningar hållna av en superintendent och en biskop, talar å ena sidan för att

---

²⁵ Florén och Ågren 2006 [1998], 27.

²⁶ Florén och Ågren 2006 [1998], 27.

²⁷ Florén och Ågren 2006 [1998], 26-27.

²⁸ Brodd 2015, 13-14.

predikningarna presenterar en ecklesiologi uppifrån. Argumentet skulle vara predikanternas förväntade stora teologiska kunskap om vad deras kyrka lär. Å andra sidan utgår jag ifrån att predikningars syfte har varit att framföras till en församling utan samma teologiska kunskaper, som ämbetsbäraren själv. Det innebär att predikan blir en mötesplats mellan predikant och församling. För att låna ett uttryck från den narrativa bibeltolkningen, en liminalplats. Eftersom det var och är superintendentens och biskoparnas uppgift, och alla prästers uppgift, att förkunna i den pastorala verkligheten måste teologin konkretiseras. Språket och reflektionen måste transponeras. Det måste alltså översättas och presenterats på ett sådant sätt att det tilltalar och i möjligaste mån möter församlingen och blir relevant i dess vardag. Studiet av predikan talar därmed för en ecklesiologi som *möter* folkets nedifrånsperspektiv.²⁹ Kyrkobyggnaden som sådan, med dess symbolspråk, ser jag också som ett ecklesiologiskt möte mellan uppifrån och nedifrån. Jag menar därför att mitt arbete verkar i ett *samspel* mellan ecklesiologi uppifrån och nedifrån. Detta på grund av samspelet mellan predikningarna å sin sida, med tanke på deras förankring i teologin och läran och åhörarna och kyrkobyggnaden å sin sida, med tanke på dess folkliga förankring.

För det fjärde kan min uppsats ses i relation till litteraturvetenskaplig forskning. Inom litteraturvetenskapen går det att anlägga tre perspektiv på texter: tillkomst, innehåll och mottagande. Perspektivet tillkomst behandlar källans tillkomstprocess och tillkomsthistoria. Studiet av innehållet behandlar vad som sägs i källan. Mottagandet handlar om vilken verkan källan har haft och har. I min uppsats fokuserar jag på *innehållet* i predikningarna.

För det femte och till sist använder jag Svenska kyrkans aktuella kyrkoordning som utgångspunkt, och vad den säger om kyrkobyggnaden. Enligt *Kyrkoordning 2015* är kyrkans erfarenhet att det behövs särskilda kyrkorum för församlingens gudstjänstliv, även om det inte är nödvändigt med särskilda lokaler för att samlas och fira gudstjänst. Samtidigt förklaras det i kyrkoordningen att landets helgade kyrkorum är tecken på Guds närvaro och är förknippade med avgörande skeden i livet, en bygds identitet och är en del av det offentliga rummet. Det uppfattar jag som ett dynamiskt förhållande mellan det *icke nödvändiga* och samtidigt *symboliskt värdefulla*.³⁰

---

²⁹ Modéus 2015, 33-34.

³⁰ KO 2015, 152.

1.7. Disposition

I uppsatsen andra kapitel, ”Kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol”, behandlar jag kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol utifrån de valda predikningarna. Jag börjar med att beskriva grunddragen i luthersk ecklesiologi. Därefter placerar jag in predikanterna i deras respektive historiska sammanhang. Sedan analyserar jag predikningarna utifrån det ecklesiologiska teologiska frågeschemat. Vidare undersöker jag vilka likheter och skillnader som finns mellan predikningarna i synen på kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol. Därefter analyserar jag orsakerna till likheterna och skillnaderna mellan predikningarna och använder grunddragen i luthersk ecklesiologi tillsammans med placeringen av predikanterna i deras historiska sammanhang som utgångspunkt. Sedan presenterar jag mina slutsatser.

I uppsatsens tredje och sista kapitel, ”Avslutning”, sammanfattar jag uppsatsen och diskuterar till sist resultaten utifrån de teoretiska perspektiven.

2. Kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol

2.1. Luthersk ecklesiologi

Svenska kyrkan bekänner sig till den evangelisk-lutherska läran alltsedan reformationen av den svenska kyrkoprovinen. Den evangelisk-lutherska bekännelsen stadfästes slutgiltigt vid Uppsala möte år 1593.³¹ Inom luthersk teologi och ecklesiologi finns flera centrala grunddrag, som karaktäriserar de kyrkor som hör hemma där. I det följande kommer jag att lyfta dessa centrala grunddrag. Några av punkterna är inte ecklesiologi i sträng mening. Vissa delar hör hemma i den allmänna lutherska teologin. Jag har ändå valt att ta med följande grunddrag eftersom alla kan ha relevans för den ecklesiologiska analysen av predikningarna.

För Luther var den avgörande teologiska frågan: ”Hur skall jag finna en nådig Gud?” Den så kallade reformatoriska frågan var sprungen ur den medeltida katolska tron på att människan måste vara rätt förberedd för att ta emot Guds nåd. För Luther blev frågan relevant eftersom han kände sig otillräcklig att uppnå detta. Luthers teologiska lösning blev att Guds barmhärtighet är detsamma som Guds rättfärdighet. Kristus är den som

---

³¹ KO 2015, 9.

rättfärdiggör människan genom sin död och uppståndelse. Fokus flyttade därmed från människans handlingar till Kristus rättfärdiggörelse.³²

Rättfärdiggörelseläran: Den så kallade rättfärdiggörelseläran kan uttryckas genom begreppen '*sola fide*', tron allena och '*sola gratia*', nåden allena. Genom tron på Guds nåderika handlande med människan genom Kristus, blir hon rättfärdig. Människan är skapad av Gud och i grunden god, men genom syndafallet vänder hon sig bort från Gud. Endast den heliga Anden kan få människan att vända tillbaka. Formeln '*simul justus et peccator*' uttrycker just denna dikotomi, människan är samtidigt syndare och rättfärdig. Det innebär alltså att människan helt och fullt är syndare, men samtidigt helt och fullt rättfärdig genom Kristus.³³

Etik: Sett till det etiska handlandet innebär emellertid inte rättfärdiggörelseläran att hon kan vara passiv. I sitt förhållande till Gud och medmänniskan vill hon handla gott. Inte som en förutsättning för sin salighets skull, utan för att tron föder gärningar i kärlekens tecken.³⁴

Skriften: Eftersom frälsningen och Guds nåd står i centrum blir den avgörande uppgiften för kyrkan att förkunna evangeliet rent och klart. Därmed intar Ordet en så central roll inom den luterska teologin. Därav begreppet '*Sola scriptura*', skriften allena, vilket innebär att ingenting förutom evangeliet om Jesu Kristus är nödvändigt för frälsning. Guds befrielse av mänskligheten har förmedlats via Bibeln, inte genom mänskliga doktriner och lagar.³⁵ Skriften är den auktoritet vilken kyrkan ska vittna om.³⁶

Sakramenten: Ordet och sakramenten är kyrkans enda nödvändiga kännetecken eftersom de tillsammans gestaltar evangeliet och skapar tron.³⁷ Sakramenten är heliga handlingar, som kombinerar materiella element med Guds instiftelseord om förlåtelse av synder. Dopet är Guds instrument för att föda människan till ett nytt liv med Kristus. Nattvarden är Guds gåvor, som genom Kristus förlåter synder och är ett tecken för Guds heliga gemenskap.³⁸

---

³² NE 12 1993, "Luther, Martin".

³³ TOER 2 1996, "Lutheranism: Theology", 471; NTUB 2 1955, "Luther, Martin".

³⁴ NTUB 2 1955, "Luther, Martin".

³⁵ NE 12 1993, "lutherdom"; RPP 2010, "Luther, Martin".

³⁶ Hafenreffer 2010 [1612], 213.

³⁷ NE 12 1993, "Luther, Martin".

³⁸ TOER 2 1996, "Lutheranism: Theology", 471.

Bönen: Genom bönen öppnar den troende sitt hjärta inför Gud. I bönen riktas tacksamhet till Gud och önskan om förbarmande och skydd i livet. Enligt luthersk teologi mognar erfarenheten av Gud i och med bönen.³⁹

Prästämberet: Det är kyrkans gudomligt ordinerade tjänare som lär ut Guds ord och förvaltar sakramenten. De ska dessutom använda nycklarnas makt, dvs. förlåta synder och förkunna dom, samt ansvara för en passande ordning i kyrkan.⁴⁰ Inom luthersk teologi finns det allmänna prästadömet, men skillnaden mellan lekfolk och präster är att lekfolket inte är vigda till ämbetet.⁴¹ Ansvar för en passande ordning i kyrkan innebär att sörja för de fattiga och sjuka. Prästen ska också se till att de kyrkliga ceremonierna och det som är adiafora sker med värdighet och till uppbyggelse. Adiafora är icke nödvändiga ting som inte är förbjudna eller föreskrivna av något uttryckligt gudsord. Det är till exempel "... hur det ska gå till vid predikningar, läsningar, böner, i vilken ordning det skall ske och annat av samma slag."⁴²

Tvåregementsläran: Tvåregementsläran innebär att den kristna människan lever i två världar, enligt den så kallade 'tvåregementsläran'. Det världsliga regementet styr Gud politiskt genom lagen och det andliga regementet genom evangeliet. Teologin är konsten att göra rätt distinktion mellan lag och evangelium, menade Luther.⁴³

Treståndsläran/hustavlan: Tvåregementsläran är uppdelad i tre underavdelningar, den så kallade treståndsläran eller hustavlan. Den innebär att de mänskliga ordningarna består av kyrkan, staten och hemmet. Kyrkan tillhör det andliga regementet och förvaltar ordet, sakramenten och nyckelmakten att förlåta synder och förkunna dom. Staten och hemmet tillhör det världsliga regementet.⁴⁴

Trosbekännelsen: Enligt den Nicenska trosbekännelsen har kyrkan epiteterna en, helig, katolsk och apostolisk.⁴⁵ Läroboken om kristen tro, *Compendium doctrinae coelestis* av Matthias Hafenreffer från år 1612 förklarar enligt följande. Kyrkan är en enda eftersom Kristus har en enda brud, som är kyrkan. Tron är en, dopet ett etc. De sanna kristna eftersträvar trons enhet. Kyrkan är helig eftersom den fått synderna förlåtna genom

---

³⁹ RPP VII 2010, "Luther, Martin", 660.

⁴⁰ Hafenreffer 2010 [1612], 215-217.

⁴¹ TELC II 1965, "Luther", 1355.

⁴² Hafenreffer 2010 [1612], 219.

⁴³ TOER 2 1996, "Lutheranism: Theology", 464; TOCCT 2000, "Lutheranism", 403.

⁴⁴ Bentzer 1979, "Treståndsläran", "Nyckelmakten".

⁴⁵ *Den svenska psalmboken med tillägg* 1986, 'Nicenska trosbekännelsen', näst sista sidan.

Kristi blod och Guds nåd. De troende strävar dessutom efter helighet. Kyrkan är katolsk eftersom den är allmänlig och är spridd över hela jorden. Den inbegriper också profeternas och apostlarnas lära, dvs. den katolska läran. Kyrkan är till sist apostolisk eftersom den omfattar profeternas och apostlarnas lära.⁴⁶

Kyrkan: Enligt *D:r Martin Luthers Lilla katekes med kort utveckling* uppkommer kristenheten på jorden där den helige Ande kallar, församlar, upplyser, helgar, behåller och bevarar henne i rätt tro hos Jesus Kristus. Enligt *Svenska kyrkans bekännelseskriter* och *Augsburgska bekännelsen* är kyrkan ”... de heligas samfund, i vilket evangelium *rent* förkunnas och sakramenten rätt förvaltas”.⁴⁷ Kristi kyrka finns alltså där Guds ord rent och klart predikas och sakramenten efter Kristi ord och instiftelse delas ut.⁴⁸ De heligas samfund eller gemenskap består av en inre, andlig och sann gemenskap, den så kallade *osynliga kyrkan*. Det yttre samfundet, de som samlas och brukar Ordet och sakramentens yttre tjänst, är den *synliga kyrkan*.⁴⁹ I *Augsburgska bekännelsen* står det ”Men kyrkan är icke blott en gemenskap i yttre ting och ordningar såsom andra världsliga samfund, utan den är i grunden en trons och den helige Andens gemenskap i våra hjärtan, men den har likväl yttre kännetecken, så att man kan känna igen den, nämligen den rena evangeliska läran och förvaltandet av sakramenten i överensstämmelse med Kristi evangelium.”⁵⁰ Kyrkan är Kristi rike och består av de heligas samfund och är skilt från djävulens och de ogudaktigas rike. Gränsen mellan den synliga och osynliga kyrkan känner dock bara Gud, poängterar Luther.⁵¹ Vidare kan kyrkan delas in två delar. Den stridande kyrkan lever i världen och drabbas av motgångar. Den triumferande kyrkan är himmelen.⁵²

Kyrkobyggnaden: Om kyrkobyggnaden står det i *Luthers Stora katekes* enligt följande ”Men vi äro nu vana vid ordet ’kyrka’, varmed de enfaldiga förstå icke en församlad menighet, utan det invigda huset eller byggnaden, ehuru väl huset icke borde kallas en kyrka annat än på den grund, att menigheten däri kommer tillsammans. Ty vi, som komma tillsammans, tillreda och utvälja åt oss för detta ändamål ett särskilt rum

---

⁴⁶ Hafenreffer 2010 [1612], 211-213.

⁴⁷ SvB 1985, 59, 448.

⁴⁸ Luther 1878, 65.

⁴⁹ Bentzer 1979, ”Kyrka, Kyrkouppfattning”; Hafenreffer 2010, 209.

⁵⁰ SvB 1985, 175.

⁵¹ SvB 1985, 177; Bentzer 1979, ”Kyrka, Kyrkouppfattning”.

⁵² Hafenreffer 2010 [1612], 213.

och giva huset namn efter menigheten.”⁵³ Kyrkobyggnaden hör därför oupphörligt samman med de som samlas och firar gudstjänst där och kan endast kallas kyrka på grund av dem.

2.2. Predikanterna

2.2.1. Andreas Johannis Prytz

Andreas Johannis Prytz (1590-1655) var vid tiden för den valda predikan från 1633 superintendent i Göteborg.⁵⁴ Innan dess hade han varit rektor vid Linköpings skola och professor i värtalighet i Uppsala. År 1647 återvände han till Linköping som biskop. Den 10 och 11 augusti 1633 invigde Prytz Gustavi kyrka i Göteborg och höll där två predikningar, ”Om Kyrkiors rätta bruuk” och ”Om Kyrkiors Inwygning”. Jag kommer att analysera den andra, ”Om Kyrkiors Inwygning”.

Sett till det teologiska sammanhanget var det inte länge sedan kyrkan i Sverige beslutade att lämna den romersk-katolska kyrkan och bekänna sig till den evangelisk-lutherska läran. Bekännelsen antogs vid Uppsala möte 1593 och predikningarna hölls 1633.⁵⁵ Anders Jarlert skriver i förordet till predikningarna att det är påtagligt hur Prytz tar avstånd från de ”påviska” ceremonierna vid kyrkoinvigning. Predikningarna hör också hemma i den lutherska ortodoxins tid. Budskapet var att bevaka den rena lutherska läran och hålla samman Sveriges bekännelse. Bibelns auktoritet betonades och utgjorde teologins grund.⁵⁶

Sett till det historiska sammanhanget är de båda predikningarna hållna vid den så kallade Larmässan eftersom den hölls på Larsdagen den 10 augusti. Just Larsdagen hade gammal tradition som kyrkmässodag. Kyrkmässan var gudstjänsten som hölls på kyrkans invigningsdag eller kyrkans skyddshelgons dag. Vidare är Gustavi kyrka uppkallad efter Gustaf II Adolf. Märkbart är att tidsspannet mellan kyrkans invigning

---

⁵³ SvB 1985, 449.

⁵⁴ Superintendent kan jämföras med biskop. SAOL 2015, ”Superintendent”

<http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet/sok-i-ordlistan> [besökt 2015-11-24].

⁵⁵ KO 2015, 9.

⁵⁶ Skh 4 2002, 117,

och kungens dödsdag inte är långt. Gustaf II Adolf hade nyligen störtat i strid för den protestantiska sidan under 30-åriga kriget, vid slaget i Lützen 1632.⁵⁷

2.2.2. Esaias Tegnér

Esaias Tegnér (1782-1846) var vid den valda predikans tid år 1825 biskop i Växjö stift. Han föddes i Värmland, där pappan verkade som präst i By. Esaias studerade i Lund, blev professor i grekiska, präst och biskop i Växjö. Tegnér var vid sidan om akademien en poet, som kom att bli nationalskald och ledamot av Svenska Akademien. Predikan jag kommer att analysera höll Tegnér vid en kyrkoinvigning i Skatelöv år 1825.⁵⁸

Sett till det teologiska sammanhanget var Tegnér's ecklesiologiska program att kyrkan skulle vara en plats för undervisning, nya kyrkobyggnader skulle byggas där behovet fanns och fattigvården var en viktig del av kyrkans uppgift. I Thomas Ekstrands avsnitt om Tegnér's kyrkosyn i boken *Kyrkoliv i 1800-talets Sverige* poängteras att Tegnér ansåg att kyrkan är en lärosal. Ekstrand refererar i sin analys till några korta avsnitt ur den predikan jag ska analysera. I den predikan förklarar Tegnér, i fråga om kyrkan som lärosal, att prästämbetet är läroämbetet. Eftersom Tegnér såg kyrkan som en lärosal, menar Ekstrand att Tegnér's kyrkosyn skulle kunna betecknas som en 'budskapsecklesiologi'. Kyrkan skulle förmedla ett budskap och bidra till människans utveckling. Utifrån den ecklesiologiska utgångspunkten blir synen på gudstjänsten att den ska vara undervisande samtidigt som den ska vara uppbygglig. I boken *Tegnér och retoriken* förklarar Håkan Möller att predikans huvuduppgift var att undervisa och uppbygga. Det är bibeltexten och ämnet för dagen som sätter agendan för hur predikan ska begränsas, den ska inte vara ett uppräknande av kristna läroformler, menade Tegnér.⁵⁹ Som teolog var Tegnér en skapelse-teolog, som framhöll Guds skapelse och människans plats i den. Han var inte bokstavstroende utan förespråkade ett liv i Anden och kärlek till människor och Gud.

Sett till det historiska sammanhanget rörde sig Tegnér emellan upplysningen och romantiken. För Tegnér hörde förnuftet och tron oupphörligen samman. Religionen hör till människans själ och känsla och är fristående i förhållande till förnuftet. Förnuftet hör å sin sida samman med vetenskapen. Under Tegnér's tid uppfördes många kyrkobyggnader. Så många, att de för sitt karaktäristiska utseende benämns

⁵⁷ *TOER* 2 1996, "Lutheranism: An Overview", 469; Jarlert 2008, III-V.

⁵⁸ *NE* 18 1995, "Tegnér, Esaias".

⁵⁹ Möller 2003, 150-151.

”Tegnérlada”. Den kyrka som sedan min barndom och i denna uppsats fått tjäna som sinnebilden av den vita kyrkan på höjden, är just en Tegnérlada. Med nyklassicismens ljus och rymd och himmelsfärgade tak vittnar hon om en tid när kyrkan skulle rymma flera hundra personer. För Tegnér var kyrkobyggnandet av praktisk art. Här skulle hela församlingen samlas till Guds skola och förberedas för evigheten.⁶⁰

2.2.3. Yngve Brilioth

Yngve Brilioth (1891-1959) var vid tiden för predikan jag ska analysera från 1939, biskop i Växjö stift. Brilioth föddes i Västra Ed i Småland där pappan var kyrkoherde i Stora Hälleberga.⁶¹ Efter studier i filosofi och teologi blev han så småningom docent i kyrkohistoria och senare professor i samman ämne vid Åbo akademi. Inom det historiska ämnet var det medeltidsforskningen som låg honom närmast. Brilioth blev senare professor i praktisk teologi i Lund. Han var också präst och biskop i Växjö och sedermera Svenska kyrkans ärkebiskop under 1950-talet. Predikan jag kommer att analysera höll Yngve Brilioth vid återinvigningen av Högby kyrka 1939.

Gällande det teologiska sammanhanget intog Brilioth en betydande plats i ekumenikens centrum. Han var under en tid sekreterare åt sin blivande svärfar Nathan Söderblom och var en drivande kraft i bildandet av Kyrkornas Världsråd. Oloph Bexell skriver i introduktionen till boken *Yngve Brilioth – historiker, teolog, kyrkoledare. Texter, studier och minnen* att Brilioth hade ”... ett övernationellt och interkonfessionellt kyrkotänkande.”⁶² Genom studier, forskning och ekumeniska uppdrag i England kom han i kontakt med den anglikanska kyrkan och blev en förmedlare av anglikansk tradition till Svenska kyrkan. I boken *Nyanglikansk renässans* skrev Brilioth om den anglikanska högkyrkliga Oxfordrörelsen.⁶³ Vidare betonade Brilioth att nattvardslivet var en förutsättning för en levande kyrklig gemenskap. Om nattvardens liturgi skrev han standardverket *Nattvarden i evangeliskt gudstjänstliv*. Han är också känd för sin forskning inom homiletik och boken *Predikans historia*. Dessa båda verk, visar enligt Bexell, att centrum i Brilioths pastoralteologi var föreningen av Ord och sakrament i gudstjänsten. Brilioth skrev också boken *Svensk kyrkokunskap*, där hans teologiska utgångspunkt också fungerar som grundmönster. För Brilioth skulle

---

⁶⁰ Ekstrand 2007, 141-162.

⁶¹ Hallencreutz 2002, 27.

⁶² Bexell 1997, 8.

⁶³ *SKh* 8 2005, 151.

kyrkan och dess praxis förstås utifrån en motiverad ecklesiologi. Den teologiska teorin och kyrkans praxis hörde samman.⁶⁴ Hans kyrkouppfattning innebar en uppdelning mellan det andliga och det rättsliga. Det andliga, dvs. själen och andelivet, och det rättsliga, dvs. kroppen och det institutionella var två motsatser som levde i en spänning, men kunde förenas.⁶⁵

Sett till det historiska sammanhanget är tiden för predikan nära andra världskrigets utbrott. Brilioth höll predikan i Högby kyrka den 30 juli 1939 och andra världskriget bröt ut en kort tid därefter, den 1 september 1939.⁶⁶ Carl F. Hallencreutz skriver i boken *Yngve Brilioth. Svensk medeltidsforskare och internationell kyrkoledare* att Brilioth var en motståndare till nazismen. Genom sina ekumeniska kontakter fungerade han som en länk mellan motståndsmän och kyrkor.⁶⁷ Brilioth uppmärksammade att det fanns nazistiska sympatier inom stiftet och han skrev den 22 oktober 1939 att ”det finnes bildat omdömesgillt folk, som ännu inte genomskådat Hitler, är mig ganska obegripligt”.⁶⁸

2.2.4. Per Eckerdal

Per Eckerdal, född 1951, var vid tiden för den valda predikan, liksom idag, biskop i Göteborgs stift. Eckerdal är uppvuxen i en prästfamilj i Göteborg och prästvigdes själv 1975. Efter att ha arbetat som komminister och stiftsadjunkt vigdes han till biskop för Göteborgs stift 2011. Eckerdal blev teologi doktor 1992. Avhandlingen ”Småkyrka i storstad” handlar om församlingsutveckling i storstadsmiljö efter andra världskriget. Under åren 1990-2008 var han direktor för Bräcke diakoni och sedan 2008 dess styrelseordförande. Han har också varit styrelseordförande i Famna, svensk branschorganisation för non-profit vård och social omsorg, samt haft uppdrag inom Arbetsgivaralliansen. Eckerdal är också samordnare för ”Jourhavande präst”. Den predikan jag kommer att analysera höll Per Eckerdal vid invigningen av Öjersjö kyrka 2012.

---

⁶⁴ Bexell 1997, 7-11.

⁶⁵ *SKh* 8 2005, 151-152.

⁶⁶ Forum för levande historia, ”Andra världskriget”, <http://www.levandehistoria.se/fakta-om-forintelsen/andra-varldskriget> [besökt 2015-11-27].

⁶⁷ Hallencreutz 2002, 14.

⁶⁸ Hallencreutz 2002, 143.

Sett till det teologiska sammanhanget rör sig Eckerdals ecklesiologiska intressen inom församlingsutvecklingens och diakonins områden, enligt information och intervjuer med biskopen på Svenska kyrkans hemsida, Göteborgs stift.

Doktorsavhandlingen om församlingsutveckling och annat skrivet material om strategier för församlingsliv hamnar inom det första området. Uppdragen för Bräcke Diakoni och uppdraget som samordnare för ”Jourhavande präst” är inom diakonins område. Bräcke Diakoni är en fristående stiftelse, som ger yrkesutbildningar och vård- och omsorgsverksamhet.⁶⁹

Sett till det historiska sammanhanget hölls det valda talet/predikan av Eckerdal vid kyrkoinvigningen av Öjersjö kyrka i Partille församling 2012. På Partille kommuns hemsida står det i en ortsanalys om Öjersjö från 2011, att området beräknas växa med 34 % under de kommande åren.⁷⁰ På Svenska kyrkans hemsida i Partille församling förklaras det att syftet med den nya kyrkan var att svara an till områdets ökade tillväxt och finnas där församlingens medlemmar befinner sig.⁷¹ Sett ur ett vidare sammanhang är Svenska kyrkan sedan skiljandet från staten en fri kyrka bland andra i det svenska samhället. Samtidigt är hon reglerad i Lagen om Svenska kyrkan, bland annat ska hon bedriva rikstäckande verksamhet.⁷²

---

⁶⁹ Svenska kyrkan, Göteborgs stift, ”Biskop Per Eckerdal”, ”CV för Per Eckerdal”, ”Biskop blir man inte för sin egen skull”. <https://www.svenskakyrkan.se/goteborgsstift/biskop-per-eckerdal> [besökt 2015-11-29].

⁷⁰ Partille kommun, ”Ortsanalys Öjersjö”. <http://www.partille.se/Snabblankar/Sok/Soksida/?q=%C3%B6jersj%C3%B6+&defst=True&uaid=0058A661B474565EF8B5149574C2A37A:3137322E32302E3130322E3731:5247530210253982816> [besökt 2015-11-30].

⁷¹ Svenska kyrkan, Partille församling, ”Drömmen om en kyrka”. <https://www.svenskakyrkan.se/partille/vision-ojersjo> [besökt 2015-11-30].

⁷² *KO 2015*, 272.

2.3. Predikningarna

I det följande kommer jag att analysera predikningarna utifrån ett ecklesiologiskt teologiskt frågeschema. Frågorna är fem till antalet:

- a) Vilka är kyrkan, i betydelsen den kristna församlingen?
- b) Vad innebär kyrkoinvigningen? c) Vilken funktion fyller kyrkobyggnaden?
- d) Hur framställs den lutherska ecklesiologin och teologin?
- e) Hur märks tidsandan och kontexten?

2.3.1. Prytz: ”Om Kyrkiors Inwygning”, Inwygning av Gustavi Kyrkios 1633

a) På frågan om vilka som är den kristna församlingen ges svaret redan i predikans inledning ”... wij käre Christi wänner...”⁷³. Prytz riktar sig till hela den församlade menigheten och kallar dem Kristi vänner. Han inkluderar även sig själv och därmed prästämbetet i detta tilltal, genom ett inkluderande vi. Prytz betonar senare i predikan att en förutsättning för tron är att individen hör Guds ord. Predikan är det medel som gör Guds ord känt. ”Ty huru skola the troo honom som the inteht höra aff/ och huru skola the höra vthan predikare?”⁷⁴ Han tackar i tur och ordning de som bidragit och hjälpt till att uppföra Gustavi kyrka. Från kungahus till alla kära göteborgare. Prytz tackar det goda männen men även de ärliga, gudsfruktiga och dygderika kvinnorna. Det går att se på två sätt. Antingen väljer Prytz att särskilja män och kvinnor för att de har bidragit på olika sätt eller så väljer han att lyfta dem för att just kvinnan ofta fått en underordnad roll. Prytz församlingssyn innefattar också de efterkommande, de generationer av människor som kommer att bruka kyrkan efter denna.

b) Enligt Prytz predikan innebär kyrkoinvigningen att kyrkan ska invigas på rätt sätt och därmed helga Gud. Han jämför invigningen av Gustavi kyrka med hur Salomo invigde Jerusalems tempel i Gamla testamentet. Prytz förklarar vidare att kyrkan inte invigs för att hon är ohelig ”Ty jorden och alt thed ther vthi är/ hörer Herran til...”⁷⁵ Kyrkan invigs för att åtskilja henne till gudstjänst och från annan bebyggelse i staden.

c) Gällande kyrkobyggnadens funktion har Prytz ett rikt bildspråk, som benämner kyrkobyggnaden med flera epitet. Likt Jerusalems tempel är kyrkan ett tempel där församlingen möter Gud. Det är platsen där församlingen samlas till gudstjänst. Det är

---

⁷³ Prytz 2008, 27.

⁷⁴ Prytz 2008, 39.

⁷⁵ Prytz 2008, 31.

Guds hus, Guds lustiga boning, glädjens hus, tröstens hus, Skriftens hus, sakramentens hus, det är ett heligt rum och Guds helgedoms hus. Prytz skriver att många menar att de själva kan läsa Guds ord och därmed stanna hemma från gudstjänsten. Det är riktigt att den kristne ska läsa Guds ord själv, skriver han och oundvikligt om någon är sjuk, men församlingen ska komma samman. ”Ty Gudh boor i sin helgedom med sit Ord och the heliga Sacramenten...”⁷⁶. Kyrkan är det hus som människor byggt till Guds ära.

d) I Prytz predikan framställs den lutherska ecklesiologin mycket tydligt och återkommande. Tvåregementsläran och treståndsläran/hustavlan nämns flera gånger. Gud ska bevara både överhet och undersåtar och Prytz tackar alla ”... högre och lägre/huar effter sit stånd och värde...”⁷⁷ som hjälpt till med kyrkobygget. Rättfärdiggörelseläran anas då Prytz kallar Gud för rättfärdighetens sol. Prästämbetets uppdrag är att rent predika ordet, utdela sakramenten och förkunna dom. Skriften ska ses som Guds sanna ord och kärlek ska råda mellan stadens barn. Som tidigare nämnts under frågan om vilka som är dem kristna församlingen, betonar Prytz att förutsättningen för tron är att individen hör Gud ord. Predikan är det medel som gör Guds ord känt.

e) Tidsandan och kontexten märks på flera sätt i predikan. Prytz positionerar sig mot den romersk-katolska kyrkans sätt att inviga kyrkor och kallar dem för ”... the Pofueske...”⁷⁸ Deras ceremonier är tvärtemot Guds ord, skriver Prytz. ”... Kyrkiorna i påfudömet/ med sådana Ceremonier/ som endels ära tuärt emot Gudz ord och församblingens rätta Bruk...”⁷⁹. Han positionerar sig också mot vederdöpare och andra. I hela predikan är det markant hur Prytz citerar och refererar till Bibeln och dess ord. Även detta torde vara exempel på den tidsanda som rådde med tanke på den lutherska ortodoxin och dess upphöjande av Bibeln som auktoritet. Prytz förklarar att tidigare hade kyrkor givits namn efter helgon, nu skulle kyrkan döpas efter kung Gustaf II Adolf. Den store kungen beskrivs som en hjälte, som kämpat i döden för Guds ära. Den högste är ändock Gud och Gustaf II Adolf beskrivs som ett redskap i hans tjänst.⁸⁰

---

⁷⁶ Prytz 2008, 40.

⁷⁷ Prytz 2008, 46.

⁷⁸ Prytz 2008, 31.

⁷⁹ Prytz 2008, 33.

⁸⁰ Prytz 2008, 27-48.

2.3.2. Tegnér: Kyrkoinvigning ”I Skatelöf” 1825

a) På frågan om Tegnér's församlingssyn framgår det tydligt av predikan att de som samlas i kyrkan är där för att lära. De församlade kallar han för ”... kristelige åhörare...”⁸¹, vilket överensstämmer med hans utgångspunkt att kyrkan till skola är byggd. Han tilltalar församlingen med ett inkluderande vi, vilket innebär att han även inkluderar sig själv, i prästämbetet, som en elev i kyrkans lärosal. Att Tegnér är en skapelseteolog framkommer i hans tal om världen och människan som en avbild av Gud. Det är en positiv människosyn som framställs i predikan. Han talar också om de släkten som ska komma efter denna. Gud har omsorg om människan och ”... Gud vårdar mänskligheten.”⁸², skriver Tegnér. Det av människan som aldrig dör är mänsklighetens själar som är Guds lärjungar. Människans lever i ett samspel med varandra, och vad som inte lärts av den ena fångas upp av den andra.

b) Kyrkoinvigningen innebär, enligt Tegnér att ett nybyggt tempel helgas åt Herren. Han jämför invigningen med Salomos tempel. Kyrkan är ämnad till Guds dyrkan och han skriver i undervisningens anda att ”... en högre lära skall predikas här än den, som hördes i Jerusalem.”⁸³ Kyrkan anförtros åt den högstes vård. Kyrkoinvigningen innebär att byggnaden invigs och helgas till Guds tjänst.

c) Kyrkobyggnaden fyller funktionen av att vara en lärosal där åhörarna ska samlas för att lyssna till predikan. Tegnér sätter den nyinvigda kyrkobyggnaden i ett större sammanhang i proportion till den allmänneliga kyrkan. ”Er egen är väl endast en ringa del derutaf, ett utbygge på mensklighetens höga tempelbyggnad.”⁸⁴ Jag tolkar det citatet som en bild för både den materiella och den andliga kyrkan. Med den egna kyrkan, uppfattar jag det som att Tegnér syftar på den nyinvigda kyrkan i Skatelöf. Han skriver kort efter citatet att han syftar på huset. När Tegnér talar om mänsklighetens höga tempelbyggand i samma citat, uppfattar jag det som att han syftar på den andliga kyrkan. Den materiella kyrkan, dess förkunnelse och församling blir en del av alla kristna som samlas till gudstjänst. Vidare beskrivs kyrkan som Guds hus, ett fridens bönehus och ett hus för att söka tröst och vederkvickelse. Han ber Gud om att göra det till ett hoppets linda, ljusets skattkammare och salighetens vagga. Tegnér's tal om hopp

---

⁸¹ Tegnér 1876, 313.

⁸² Tegnér 1876, 316.

⁸³ Tegnér 1876, 313.

⁸⁴ Tegnér 1876, 320.

är återkommande i hans teologi, likt talet om ljuset som återkommer inte minst bildligt i den Tegnérlada han just invigt i Skatelöf.

d) Den lutherska ecklesiologin och teologin framkommer i Tegnér's predikan framför allt i betoningen på predikan av Guds ord. Han skriver "... rundt omkring altaret stå det eviga ordets tjenare, med sinnen lyfta emot höjden och med bibelspråk på sina läppar."⁸⁵ Tegnér talar om att Gud lyssnar till människans klagan och förbarmar sig över oss. Gud har rättfärdighetens hand samtidigt som det viktigaste med människosläktets uppfostran är viljans förbättring. Med lust ska människan rensa slagget ur sitt hjärta. Kärleken är summan av lag och evangelium, skriver Tegnér. Det tolkar jag som Tegnér's språkbruk för att uttrycka Guds nåd, 'sola fide', rättfärdiggörelseläran och den kärlek som följer av tron. Människornas uppfostran måste ha en synlig bild på jorden och det är Kristi kyrka, som spegel av Guds tankar. "... det är bandet i andans värld, det är helga manna samfund. Hvad som är högst och bäst i menskligheten, det föreställes alltså genom kyrkan."⁸⁶ Det bästa är det eviga ljuset, kärlek och tro, skriver Tegnér. 'Helga manna samfund' är den gamla översättningen av de heligas samfund i den apostoliska trosbekännelsen. Enligt *Nordisk Familjebok* från 1928 ska det latinska begreppet '*communio sanctorum*' troligen förstås som gemenskap.⁸⁷ Ekstrand instämmer i detta resonemang och menar att 'helga manna samfund' syftar på kyrkan som gemenskap i Tegnér's predikningar.⁸⁸ Vidare förklarar Tegnér att Gud vårdar sin kyrka genom Ordet och läroämbetet. Skriften talar visserligen för sig själv i den enskildes läsning, men, menar Tegnér, det förekommer ibland sådant som kan vara mörkt och otydligt för den okunnige. Det är detta som läraren måste förklara och upplysa. Det är hjärtat som gör läraren "Hjärtat är det, som gör läraren, liksom mannen i allmänhet; *der* är roten för allt menskligt värde."⁸⁹ Läraren blir ett medel i Guds hand, som vårdar kyrkan.

e) Tidsandan och kontexten är märkbar hela texten igenom med tanke på Tegnér's tal om tro och förnuft. Människans förstånd är det som kan ana Guds vishet och människans hjärta känner hans kärlek. Tegnér använder uttryck som förståndets upplysning och sanningens kunskap, som går att koppla till den i tiden närliggande

---

⁸⁵ Tegnér 1876, 314.

⁸⁶ Tegnér 1876, 316-317.

⁸⁷ *NF* 9 1928, "Helga manna samfund", 774.

⁸⁸ Ekstrand 2007, 154.

⁸⁹ Tegnér 1876, 319.

upplysningen. Tillsammans med förnuftet står tron och det som finns i hjärtat. Teologin och vetenskapen hör därför samman och är två storheter i människan som talar till olika delar av henne. ”... till vishet och kärlek, till förstånd och tro vill Gud uppfostra sitt människosläkte.”⁹⁰ I förhållandet mellan förnuft och uppenbarelse förklarar Tegnér att ”... uppenbarelsen är Guds förnuft; men det menliga förnuftet är ju en stråle af hans...” ”Derför kan det också aldrig gifas någon verklig strid mellan uppenbarelsen och förnuftet...”⁹¹

2.3.3. Brilioth: ”Tempelgåvor – Vid återinvigning av Högby kyrka” 1939

a) På frågan om vilka som är den kristna församlingen börjar Brilioth med att klargöra att han och därmed prästämbetet är en del av församlingen i och med orden om att episteltexten på tredje bönsöndagen ger ”... oss vår text ...”⁹² Han benämner senare församlingen ”Kära vänner i Högby!”⁹³, vilket tyder på ett inkluderande språk. Han förklarar att varje kristtrogen är en levande sten i Guds kyrka. Brilioth inkluderar också kommande generationer i församlingsbegreppet genom att tala om kommande släkten. Han använder också ett individualistiskt språk när han poängterar att var och en har gåvor att komma med till kyrkan.

b) Kyrkoinvigningen eller i detta fall återinvigning av kyrka innebär att den dagen ”... helgas detta tempel ånyo till Guds och församlingens tjänst.”⁹⁴ Kyrkan blir alltså helgad till församlingens gudstjänster och annan verksamhet som församlingen väljer att använda kyrkan till, exempelvis till kyrkorådssammanträden.

c) Kyrkobyggnaden fyller därmed funktionen av att vara gudstjänstrum. Vidare skriver Brilioth att det är ett Guds hus, hans kyrka som hör samman med Guds församling. ”Ty varje helgedom, som reses, smyckas och förnyas, är en bild av det Guds andliga tempel, som reses genom tiderna och vars tinnar nå in i himmelens värld. Kyrkan i denna församling är den plats, där menigheten skall komma samman till gudstjänst.”⁹⁵ Kyrkobyggnaden och de gudstjänster som där firas är alltså symbol för Guds andliga tempel, som enligt Brilioth består av de kristtrognas här på jorden, dvs.

---

⁹⁰ Tegnér 1876, 316.

⁹¹ Tegnér 1876, 317.

⁹² Brilioth 1940, 83.

⁹³ Brilioth 1940, 86.

⁹⁴ Brilioth 1940, 83.

⁹⁵ Brilioth 1940, 85.

Guds levande församling. Vidare förklarar Brilioth att i kyrkan, som är en avbild av Guds andliga tempel, infogas varje kristtrogen som en levande sten. ”Därför kan aldrig den yttre kyrkobyggnaden bli allt för härlig, allt för rikt begåvad. Det skulle vara något i själva dess yttre gestaltning, som tvingar till stillhet och andakt, något som låter själen ana en högre verklighet.”⁹⁶ Kyrkan är en helig plats och ett hus olikt andra eftersom det påminner om himmelen, det är ”... Herrens hus och en himmelens port.”⁹⁷

d) Den lutherska ecklesiologin och teologin om nådens gåvor är ett grundtema i hela predikan. Med utgångspunkt i orden att den som kommer med gåvor till Herrens tempel får där ta emot ännu större gåvor förklarar Brilioth förhållandet mellan tro och nåd. Gåvorna till Herrens tempel är andaktens, lyssnandet, tillbedjans, den jublande lovsången, ja närvarons gåva. Närvarons gåva att delta i gudstjänsten är den viktigaste gåvan till Herrens tempel. Gudstjänsten är enligt Brilioth ”... en församlingens sammankomst inför Herrens ansikte, till bön och till tacksägelse.”⁹⁸ Närvarons gåva gör givaren till en mottagare av Guds nåd och den eviga världen. Den lutherska synen på kyrkobyggnaden blir tydlig eftersom Brilioth gör en direkt koppling mellan kyrkobyggnaden och församlingens gudstjänst. Likheten är stor om vi går tillbaka till talet om kyrkobyggnaden i Luthers Stora Katekes som jag tar upp i avsnitt 2.1. Där står det att ”... huset icke borde kallas en kyrka annat än på den grund, att menigheten däri kommer tillsammans.”⁹⁹ Prästens uppgift, skriver Brilioth i luthersk anda, är att förkunna ordet och förvalta sakramenten.

e) Tidsandan och kontexten går att uttyda genom några få korta meningar eller ord i predikan. I talet om gåvorna förklarar han att ”Varje folk har sina gåvor att bringa”.¹⁰⁰ Brilioth nämner Afrikas, Indiens och Kinas folk som tillsammans med andra bidrar till att Herrens hus växer. Att han nämner människor utanför den egna kontexten skulle kunna ha att göra med hans ekumeniska engagemang och viktiga roll i bildandet av Kyrkornas Världsråd. Att teori och praxis hänger samman för Brilioth är mycket tydligt. Det kyrkan är tänkt att vara och symbolisera hänger samman med att människor kommer samman och firar gudstjänst där. Även om det inte uttryckligen står i predikan att världen är i oro för ett annalkande krig, går det att ana mellan raderna i analysen av

---

⁹⁶ Brilioth 1940, 85.

⁹⁷ Brilioth 1940, 85.

⁹⁸ Brilioth 1940, 87.

⁹⁹ SvB 1985, 449.

¹⁰⁰ Brilioth 1940, 84.

Brilioths text. I den här världen finns ingen varaktig stad skriver Brilioth. Det kan visserligen syfta på jorden kontra himmeln, men det melankoliska språket talar för att allt inte står rätt till i världen. I sina avslutande ord skriver Brilioth att när trons gåva och nådens gåva möts ”Då skall denna kyrka bli en rik kyrka och denna församling en rik församling. Vi behöver sådana kyrkor i denna tid.” Jag kan inte annat än tolka att denna tid syftar på orosmolnen som hägrar över Europa och världen.¹⁰¹

2.3.4. Eckerdal: ”Tal vid kyrkoinvigning av Öjersjö kyrka” 2012

Alla citat som jag använder här kommer från Eckerdal 2012, ”Tal vid kyrkoinvigning av Öjersjö kyrka”, som är ett opaginerat manuskript.

a) På frågan om vilka som är den kristna församlingen inleder Eckerdal med orden ”... vi som är kyrka...” och inkluderar därmed sig själv och prästämbetet. Han förklarar senare att ”... gemenskapen av människor kring Kristus...” är den egentliga kyrkan. Eckerdal preciserar sedan och talar till de församlade som de som kommer att samlas i Öjersjö kyrkorum. Eckerdal går därmed från att tala om kyrkan i stort till att tala om den specifika gemenskapen av människor som firar gudstjänst på den plats de befinner sig.

b) Kyrkoinvigningen innebär stor fest och jubel, skriver Eckerdal. ”Att inviga Öjersjö kyrka innebär att på ett speciellt sätt markera att detta rum, denna dopfont, detta altare och allt annat här ska tjäna till att bygga upp den gemenskap av människor kring Kristus som är den egentliga kyrkan.” Han skriver vidare att ”Här ska Gud genom sitt levande ord få göra människor till byggstenar i det levande tempelbygget som är Kristi kyrka.” Invigningen blir därmed en symbolisk markering av kyrkans funktion. Genom ordet ska människor bli byggstenar i det levande tempelbygget – Kristi kyrka.

c) Gällande kyrkobyggnadens funktioner inleder Eckerdal med en definition av ordet kyrka. ”’Kyrka’ är ett flertydigt begrepp, där den egentliga betydelsen inte är en byggnad utan människor som tillsammans hör till Herren Jesus Kristus och därför är kyrka.” Den egentliga kyrkan är gemenskapen av människor kring Kristus, förklarar Eckerdal. Kyrkobyggnadens funktion blir därför att samla människor och vara en symbol för de kristna på orten. Öjersjö kyrka ska där den står ”... tala om för människor i det växande samhället häromkring att här finns det rum där kristna på denna ort samlas för att bryta brödet och sjunga lovsången.”

---

¹⁰¹ Brilioth 1940, 83-88.

d) Den lutherska ecklesiologin framställs med orden att vi som är kyrka "... behöver rum för Herrens måltid, för dopets sakrament, för predikan och för lovsång och bön." I kyrkans rum ska brödet brytas, lovsången sjungas och det levande ordet ska "... göra människor till byggstenar i det levande tempelbygget som är Kristi kyrka." Eckerdal avslutar sin predikan med orden från Apostlagärningarna om Guds nåderika ord till människan.

e) Tidsandan och kontexten märks på ett fåtal ställen i predikan. I orden om vad Öjersjö kyrka fyller för funktion, skriver Eckerdal att kyrkan ska tala om för människorna i det växande samhället däromkring "... att här finns det rum där kristna på denna ort samlas för att bryta brödet och sjunga lovsången." De orden berättar att samhället, det vill säga Öjersjös befolkning växer. Med tanke på biskop Eckerdals engagemang inom diakonin ligger det nära till hands att ana hans intressen i predikans avslutande ord om medmännisklighet. "Ni ska ta er an de svaga med Herren Jesu egna ord i minne: Det är saligare att ge än att få. Kristen tro verksam i medmänsklig kärlek är det starkaste tecknet ni kan rista in i de väggar som för människor förbi denna kyrka!".

2.4. Likheter och skillnader mellan predikningarna

Efter analysen av de enskilda predikningarna är det nu dags att jämföra resultaten och diskutera dem. Först vill jag dock kort beröra olikheter i längd och stil.

Det är markant hur *predikningarnas längd* har förändrats över tid. Predikningarna går från att vara långa och utvecklade tal till kortare förkunnelser. Orsakerna till att de blivit kortare när vi närmar oss vår tid torde bero på följande. Läs- och skrivkunskaper har ökat allt efter hand. Det innebär att kunskapen om Bibelns ord i första hand förmedlades via predikanterna ju längre bakåt i tiden vi går, därmed var predikan längre. Traditionen förändras. Ju mer vi närmar oss nutid, desto fler intressen och ett större utbud upptar människans tid. Predikan blir därmed kortare. *Språket* har förändrats: från Prytz gammalsvenska till Tegnér's poetiska språk, via Brilioth's högtidliga ord till Eckerdals kärnfulla nutidsspråk. Det är en naturlig utveckling. Det beror naturligtvis också på predikanternas intresse för språk, vana att skriva och uttrycka sig. Det är tydligt, när vi jämför de andra predikanterna med Tegnér. Det är en stilistisk skillnad och det märks att Tegnér är poet.

a) Gällande frågan om vilka som är den kristna församlingen går det att se några generella likheter. Samtliga predikanter är *inkluderande* i fråga om att de församlade

och prästen tillsammans utgör församlingen. Den inkluderande synen på församlingsbegreppet kopplar jag samman med den lutherska teologin och rättfärdiggörelseläran. Formeln '*simul justus et peccator*' förklarar att inför Gud är vi alla syndare och rättfärdiga, präst såväl som de församlade. Det är ingen skillnad mellan dem. Alla fyra predikanterna talar också om de *efterkommande släkten* som framöver kommer att fira gudstjänst i de nyinvidga kyrkorna.

Det finns också skillnader mellan predikningarna. Frågan om *den kristna identiteten* hos de församlade i kyrkbänken är självklar för Prytz, de är 'Kristi vänner'. Likadant menar Tegnér, fast han kallar de församlade för 'kristliga åhörare'. Hos Brilioth däremot märks en förändring, de församlade är inte självklart kristna. Brilioth kallar dem istället för 'kära vänner' och förklarar därefter vad det innebär att vara en kristtrogen. Även Eckerdal är mer reserverad och tilltalar församlingen med ett 'vi, som är kyrka'. Först därefter förklarar han att kyrkan är gemenskapen av människor kring Kristus. Att den kristna identiteten förändrats över tid i tilltalet till de församlade, är naturligt. Sverige har från den predikan jag jämför från 1600-talet till den på 2000-talet gått från ett enhetssamhälle med kristen identitet till ett pluralistiskt samhälle där kyrkobesökaren inte med självklarhet är kristen. Relaterat till den lutherska ecklesiologin innebär det att frågan om vilka som tillhörde den *synliga kyrkan* i stort sett var självklar i 1600-tals och 1800-talspredikan, medan den måste definieras i 1900-tals- och 2000-talspredikan.

Andra intressanta skillnader mellan predikningarna är att Prytz så tydligt betonar *kvinnans roll*. Hon får egna beskrivande ord. Här gör jag en koppling till hustavlan i den lutherska teologin. Var och en har sin plats och sin uppgift i världen. Tegnér är utmärkande eftersom han kallar församlingen för *åhörare* medan de andra använder orden vänner eller vi. Det torde höra samman med Tegnér's ecklesiologiska syn på kyrkan som en lärosal, där församlingen i första hand kommer samman i kyrkan för att höra predikans ord. I Tegnér's förnuftsorienterade tid är kunskapen viktig för människans utveckling. Prytz och Brilioth använder ett *individualistiskt språk* jämfört med de andra två som torde ha att göra med att det är på den enskilde det kommer an att tro. Tegnér såg däremot församlingen i det närmaste som en slags skolklass. Eckerdal å sin sida betonar *gudstjänstgemenskapen* på den specifika plats människan befinner sig. Utifrån Eckerdals gemenskapstanke, ligger det nära till hands att dra paralleller till Fredrik Modéus nämnda avhandling om just gudstjänstgemenskapens identitet. Kanske

har gemenskapstanken blivit extra viktig i en tid av svikande medlemstal och när det på många håll är glesare i bänkraderna under gudstjänsterna.¹⁰²

b) I synen på kyrkoinvigningen är predikanterna i stort sett samstämmiga. Gemensamt för alla fyra är *tempelmetaforen*. Prytz och Tegnér refererar till invigningen av Salomos tempel i Jerusalem medan Brilioth och Eckerdal endast använder begreppet tempel. Tempelmetaforen hos samtliga predikanter talar för en förankring i Bibeln och Gamla testamentet. Jerusalems tempel blir en biblisk förebild och auktoritet för kyrkobyggen i senare tid. Orsaker till denna gammaltestamentliga bild under 1600-talet och ortodoxins tid har diskuterats av Jan-Arvid Hellström. Hellström skriver att det var ”... den från reformert håll influerade biblicismen, som låg till grund för synen på kyrkan som ett heligt rum. Det var främst i Psaltaren och Gamla testamentets historiska böcker som man fann förebilderna för det kristna gudstjänstrummet”¹⁰³ Det resonemanget har problematiserats av Anders Jarlert.¹⁰⁴ Jarlert menar att de gammaltestamentliga referenserna beror på den gammaltestamentliga tendens som finns redan i KO 1571 och som också tillämpas på kyrkorummet. Kyrkobyggnaden skulle – liksom templet – byggas på Guds befallning. Kyrkorummet avskildes till heligt bruk, dvs. till gudstjänst, och sågs därför som ett ’Guds hus’. Att tempelmetaforen har använts i samtliga predikningar talar för ett behov av en biblisk förebild för kyrkobyggnaden.

Att kyrkan *helgas åt Herren* uttrycker både Prytz, Tegnér och Brilioth. Eckerdal använder däremot inte de orden. Det faktum att Eckerdal inte nämner ord som *helgas* eller *heligt* kan vara en identitetsfråga. Jag återkommer till den under nästa punkt. Prytz är däremot noga med att betona att kyrkan innan invigningen inte var ohelig, utan invigs för att *åtskiljas* från annan stadsbebyggelse. Det torde ha att göra med positioneringen mot vad han uppfattade som den romersk-katolska kyrkans syn på kyrkoinvigningen. Prytz predikan hamnar mycket nära Hellströms beskrivning av de reformatoriska principerna om kyrkan som ett ’allmänligt hus’ och framförallt principen om Guds allestädes närvaro.¹⁰⁵

Att kyrkan ska vara i *Guds och församlingens tjänst* skriver både Tegnér, Brilioth och Eckerdal. Det tolkar jag som ett uttryck för luthersk ecklesiologi. I *Svenska kyrkans bekännelseskrifter* står det att Kristi kyrka finns där Guds ord rent och klart predikas

---

¹⁰² Modéus 2015.

¹⁰³ Hellström 1987, 145.

¹⁰⁴ Jarlert 1995, 97-106.

¹⁰⁵ Hellström 1987, 149.

och sakramenten delas ut. I *Luthers Stora katekes* fann vi att kyrkobyggnaden inte kan kallas kyrka, annat än på grund av att församlingen samlas där.

c) Kyrkobyggnadens funktioner beskriver predikanterna med olika epitet. En funktion är återkommande och tydlig hos samtliga – kyrkobyggnaden är byggd för församlingens *gudstjänst*, vilket är starkt förankrat i den lutherska ecklesiologin. Det är tydligt hos Luther, Prytz, Tegnér, Brilioth och Eckerdal.

Det är också uttalat hos Prytz, Tegnér och Brilioth att kyrkobyggnaden är en *helig plats* och *Guds hus*. Prytz menar att kyrkan är helig för att Gud bor i sin helgedom med sitt Ord och sakramenten, vilket är helt i linje med den lutherska ecklesiologiska uppfattningen att kyrkobyggnaden är avskild för att menigheten ska komma samman och fira gudstjänst där. Tegnér förklarar att kyrkan är helgad till Guds tjänst. Brilioth skriver att kyrkobyggnaden är en helig plats för att den är en avbild av Guds andliga tempel. Eckerdal uttalar aldrig ordet helig, men menar att kyrkan är ett rum för kristna på orten. Både Brilioth och Eckerdal talar om kyrkobyggnaden som en *symbol*. Brilioth skriver att kyrkobyggnaden både är en symbol för Guds andliga tempel, dvs. de kristtroga här på jorden och ”... tvingar till stillhet och andakt, något som låter själen ana en högre verklighet”¹⁰⁶, den är en himmelens port, medan Eckerdal förklarar att kyrkobyggnaden är en symbol för de kristna på orten. Här kommer Brilioth mycket nära den medeltida utläggningen av kyrkobyggnaden, som Alf Härdelin har beskrivit utifrån medeltida predikningar.¹⁰⁷ Enligt dessa förhåller sig den materiella och den andliga kyrkan till varandra som så ”... att den yttre, materiella kyrkobyggnaden betecknar, hänvisar till, eller är det symboliska uttrycket för det som i egentlig mening är ’kyrka’, nämligen ’församlingen’, eller personernas kyrka.”¹⁰⁸ Kyrkobyggnadens symboliska funktioner innefattar också att beteckna den himmelska kyrkan, slutmålet för den jordiska kyrkan.¹⁰⁹

Att de tre tidigaste predikanterna uttalar att kyrkobyggnaden är en helig plats och Guds hus men däremot inte Eckerdal, kan som tidigare nämnts vara en identitetsfråga. Kanske var de församlade vid Eckerdals kyrkoinvigning inte vana kyrkobesökare och därmed inte vana vid ett kyrkligt språkbruk? Kanske är Eckerdals personliga åsikt att kyrkan inte är en helig plats eller så valde han bara att fokusera på dess funktion som

---

¹⁰⁶ Brilioth 1941, 85.

¹⁰⁷ Härdelin 1998, 165-200.

¹⁰⁸ Härdelin 1998, 175.

¹⁰⁹ Härdelin 1998, 175.

samlingslokal, eftersom församlingsbygge ligger i hans intresse? Kanske påverkade den pågående debatten inom Svenska kyrkan om svikande medlemstal, försämrad ekonomi och stängning av kyrkor predikantens inställning till kyrkobyggnaden som sådan? Det vill säga att det inte är kyrkobyggnaden som är det viktiga, utan människorna. Oavsett orsaker vill jag argumentera för att de tidigare predikanterna närmar sig heligheten *tvådimensionellt*: kyrkan är byggd till Guds ära för att församlingen ska komma samman och höra Guds nåderika ord. Eckerdals perspektiv tenderar att bli mer *endimensionellt*: kyrkobyggnaden är till för församlingens skull. Det blir tydligt i talet om kyrkobyggnaden som *symbol*. Brilioth menar att kyrkobyggnaden är en symbol för de kristtrogna här på jorden och en symbol för en högre verklighet, en himmelens port där församlingen ska samlas medan Eckerdal å sin sida skriver att kyrkobyggnaden är en symbol för de kristna på orten. Återigen, Brilioth talar tvådimensionellt, kyrkobyggnaden låter människor ana en högre verklighet och där samlas de till gudstjänst medan Eckerdal talar endimensionellt, människor kommer samman inför Gud. Jag uppfattar det som att för Eckerdal 'vittnar inte väggarna om en andlig verklighet' på samma sätt som för de andra predikanterna. För Eckerdal är väggarna bara till för att människor ska kunna samlas inom dem.

Vad gäller andra benämningar tillskriver predikanterna kyrkobyggnaden fler epitet ju äldre predikan är. Prytz är Luther trogen, Tegnér är trogen sin budskapsecklesiologi och för Brilioth är kyrkan himmelens port. Eckerdals språkbruk om kyrkans samlande funktion för kristna är återhållsamt, men lutherskt. I hans predikan tillskrivs inte kyrkobyggnaden lika många funktioner som hos de tre andra.

d) Den lutherska ecklesiologin är mer utvecklad ju längre bakåt i tiden predikan är skriven. Det torde i alla fall hos Prytz hänga samman med att predikanten vill definiera vad som är specifikt lutherskt i motsats till den romersk-katolska kyrkan. Den svenska kyrkoprovinns hade bara under knappt ett halvt sekel varit evangelisk-luthersk och det verkar därför ligga i Prytz intresse att utvecklat predika den lutherska läran för församlingen.

Alla predikanterna nämner *predikan* och *sakramenten*, så när som Tegnér, och *kärleken till medmänniskan* och *Guds nåd* eller *rättfärdiggörelseläran*. Det torde ha att göra med att predikanterna är förankrade i sin kyrkotradition. Tegnér's upphöjande av predikan är koherent med hans syn på kyrkan som lärosal. Intressant är att Eckerdal inte använder ordet *tro*. Kanske är det så självklart för honom. Han nämner inte heller prästämbetet, vilket de andra gör. Det kan möjligen höra samman med sättet att predika,

predikans längd eller viljan att inte använda ett alltför 'kyrkligt språk' i en kyrkligt ovan församling. Prytz, Tegnér och Brilioth däremot lyfter *prästämbetet*. Prytz nämner flest av de uppgifter som tillhör prästämbetet i luthersk teologi, att rent predika, utdela sakramenten och förkunna dom. Tegnér ser prästämbetet som läroämbetet. Brilioth skriver att prästens uppgifter är att förkunna ordet och förvalta sakramenten. Prytz och Tegnér talar uttryckligen om *Skriften*. Både Brilioth och Eckerdal betonar *bön* och *lovsång*. Prytz är ensam om att tala om *tvåregementsläran* och *treståndsläran/hustavlan*. Att senare författare inte nämner tvåregementsläran och treståndsläran/hustavlan kan ha att göra med att de redan var så etablerade hos folket eller att den historiska utvecklingen har gjort dem mindre aktuella. Tegnér talar uttryckligen om *de heligas samfund*.

e) Tidsandan och kontexten är märkbara i respektive predikan. I Prytz predikan från 1633 märks en positionering mot den romersk-katolska kyrkan och ett tydliggörande av den egna identiteten som en evangelisk-luthersk kyrka. Den lutherska ortodoxin är märkbar med betoningen av Bibelns auktoritet. Kyrkan namnges efter den nyligen störtade kung Gustaf II Adolf. I Tegnér's predikan från 1825 befinner vi oss i upplysningens och romantikens tidevarv. Tro och förnuft, teologi och vetenskap är inga motsatspar. Uppenbarelsen förklaras som Guds förnuft och människans förnuft är en stråle av Guds. Brilioth's predikan från 1939 placerar oss i tiden för andra världskriget. Här anar vi också Brilioth's ekumeniska engagemang och betoning av att teori och praktik hör samman. Till sist hamnar vi i nutiden i Eckerdals predikan från 2012. En ny kyrka byggs där befolkningen nu bosätter sig och Svenska kyrkan är ett trossamfund bland andra. Predikantens diakonala engagemang anas i predikan. Oliigheterna på denna punkt är naturliga med tanke på att författarna levde under olika historiska epoker. Beroende på tidsandan och predikant betonar och resonerar predikanterna olika.

2.5. Slutsatser

Jag vill nu återgå till uppsatsens övergripande fråga som lyder: *Vilken ecklesiologisk innebörd har kyrkobyggnaden getts i svensk predikan?* Med hjälp av bakgrundsbilderna och analyserna av predikningarna kan jag svara på frågan enligt följande tre kärnpunkter.

För det första är det markant, återkommande och mycket tydligt i Prytz predikan, Tegnér's predikan, Brilioth's predikan och Eckerdals predikan att *kyrkans funktion är att*

samla människor till gudstjänst. På denna punkt är därmed samtliga predikanter trogna den lutherska ecklesiologin, som konstaterar just detta. Kyrkobyggnaden kan kallas kyrka på grund av dem som samlas där. De församlade utgör den synliga kyrkan på jorden. Kyrkobyggnaden hör därför oupphörligt samman med gudstjänstfirarna. Troget den lutherska teologin är även predikan av Guds Ord och utdelandet av sakramenten konstanter som återkommer. Predikanterna är också överens om att både prästen och de församlade tillsammans utgör församlingen, vilket jag menar har att göra med rättfärdiggörelseläran att inför Gud är vi alla syndare och rättfärdiga, präst såväl som övriga församlade. Generellt sett tycks gemenskapstanken ha blivit alltmer viktig i nutid. Det kan höra samman med att gemenskapen blivit extra viktig i en tid när medlemsantalet i Svenska kyrkan sjunker och när det på många håll är glesare i bänkraderna under gudstjänsterna. Märkbart är att den kristna identitet hos församlingen har förändrats. Medan den var självklar i Prytz och Tegnér's predikningar behövde den definieras i Brilioth's och Eckerdals, eftersom samhället har gått från att vara ett kristet enhetssamhälle till ett pluralistiskt samhälle.

För det andra är *Jerusalems tempel en ecklesiologisk symbol för kyrkobyggnaden* i samtliga predikningar. Det ger en tydlig förankring i Bibeln och Gamla testamentet. Redan i KO 1571 finns tendenser att finna förebilder i Gamla testamentet. Kyrkobyggnaden – liksom templet – skall byggas på Guds befallning. Att tempelmetaforen har använts i samtliga predikningar talar för ett behov av en biblisk förebild för kyrkobyggnaden.

För det tredje är *kyrkobyggnadens helighet, dess status av att vara en helig plats och Guds hus* ett återkommande begrepp hos de tre första predikanterna. Symboliken ligger i att kyrkobyggnaden i sig inte är helig, utan står för något som är heligt, nämligen församlingen eller gudsmötet i gudstjänsten eller himmelriket. Den förändring jag har sett i den sista predikan jämfört med de föregående tre utmynnade i ett bruk av begreppen endimensionellt och tvådimensionellt. De tre första predikanterna, Prytz, Tegnér och Brilioth, tycks se kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol ur ett tvådimensionellt perspektiv. Det är som att församlingens tro skänker väggarna helighet. Den materiella och den andliga kyrkan är storheter som vävs samman. Huset symboliserar det som det rymmer. Utifrån det resonemanget är inte de tre första predikanterna odiskutabelt lutherska i sin teologi. De säger att kyrkobyggnaden är något mer än en funktionell lokal. Den är symbol för något mer. Samtidigt är det viktigt att minnas att predikanterna menar att kyrkobyggnaden uppfyller sitt ändamål att vara

kyrka *först* när församlingen samlas där till gudstjänst. Då är vi tillbaka i den lutherska ecklesiologin. I Eckerdals predikan anar jag ett mer endimensionellt perspektiv i synen på kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol. Den är en samlingsplats för församlingen, men inte en helig plats utan en funktionell lokal. Gemenskapen är det viktiga och Eckerdal är i den bemärkelsen trogen den lutherska ecklesiologin.

Jag relaterar gemenskapstanken till den tid Svenska kyrkan står inför, då kyrkobyggnader kan komma att behöva stängas och rivas. Utifrån det scenariot kan inte gemenskapen vara beroende av huset. Den kristna församlingens sammankomst är det centrala. Frågan jag ställer mig är om något viktigt går förlorat när synen på kyrkobyggnaden tenderar att bli endimensionell? Jag drar här en parallell till Kristensson Ugglas jämförelse mellan religiösa rum och konstens sekulariserade rum i boken *Katedralens hemlighet*. Kristensson Ugglan konstaterar "... att religiösa rum ibland (om än långt ifrån alltid) faktiskt verkar ha större kapacitet att härbärgera skilda erfarenheter och tolkningsintressen än konstnärliga rum som reserverats för estetiskt bruk."¹¹⁰ Det innebär att katedralens, dvs. kyrkans rum är något annat än andra offentliga lokaler. Kristensson Ugglan ställer sig frågan om katedralen bär på ett minne av en annan religiös erfarenhet än den religiösa erfarenhet som det sekulära samhället tenderar att förknippa med intolerans. Det resonemanget blir mycket intressant i förhållande till frågan om något går förlorat genom en endimensionell syn på kyrkobyggnaden. Svaret blir: Ja, något viktigt går förlorat. Enligt mina egna erfarenheter av kyrkobyggnaden, de tre tidigaste biskoparnas predikningar och Kristensson Ugglas resonemang är kyrkobyggnaden mer än en funktionell lokal. Den kan till exempel erfaras som Herrens hus och himmelens port.

Framöver hade det varit intressant att närmre studera och jämföra den här uppsatsens resultat med den romersk-katolska synen på kyrkobyggnaden och även andra kyrkotraditioners ecklesiologiska syn.

---

¹¹⁰ Kristensson Ugglan 2015, 19.

3. Avslutning

3.1. Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen har varit att undersöka vilken ecklesiologisk innebörd kyrkobyggnaden kan ha i Svenska kyrkans lutherska sammanhang. Genom att studera hur svensk predikan har presenterat ecklesiologin och den kyrkliga självförståelsen vid kyrkoinvigningar, har jag fått en bild av synen på kyrkobyggnaden som symbol. I den här uppsatsen har jag analyserat och jämfört fyra predikningar av fyra olika predikanter från fyra skilda århundraden i Svenska kyrkans historia. Samtliga predikningar är skrivna av biskopar, eftersom de inviger kyrkor. De predikningar jag har valt att studera är skrivna och framförda av dåvarande superintendenten i Göteborg Andreas Johannis Prytz år 1633, dåvarande biskopen i Växjö Esaias Tegnér år 1825, dåvarande biskop Yngve Brilioth år 1939 samt nuvarande biskopen i Göteborg Per Eckerdal år 2012.

Uppsatsen övergripande fråga har varit: *Vilken ecklesiologisk innebörd har kyrkobyggnaden getts i svensk predikan?* Den övergripande frågan har sedan delats upp i delfrågorna: 1) Vilka ecklesiologiska grunddrag finns i den lutherska teologin? 2) Vilka var predikanterna och i vilket historiskt sammanhang hör de hemma? 3) Vilken ecklesiologisk innebörd har kyrkobyggnaden getts i respektive predikan? 4) Vilka likheter och skillnader, i ecklesiologisk innebörd hos kyrkobyggnaden, finns mellan predikningarna och vad kan likheterna och skillnaderna bero på?

Mina slutsatser är tre till antalet. För det första har jag i samtliga predikningar kunnat utläsa att *kyrkans funktion är att samla människor till gudstjänst*. Gudstjänstfirarna är en förutsättning för att kyrkobyggnaden kan kallas kyrka. Identitetsmarkörerna är framförallt predikan av Ordet och utdelandet av sakramenten. Det är ecklesiologisk syn trogen den lutherska ecklesiologin. För det andra är *Jerusalems tempel en ecklesiologisk symbol för kyrkobyggnaden* i samtliga predikningar. Jerusalems tempel är en förebild för kyrkorna, vilket tyder på ett behov av en biblisk förebild. För det tredje är *kyrkobyggnadens helighet, dess status av att vara en helig plats och Guds hus* ett återkommande begrepp hos de tre första predikanterna. Den sista predikan uttrycker inte detta perspektiv. Avslutningsvis argumentar jag därför i denna uppsats om en eventuell identitetsförändring i synen på kyrkans helighet utifrån begreppen endimensionellt och tvådimensionellt. De tre första predikanterna framställer kyrkobyggnaden som

ecklesiologisk symbol ur ett tvådimensionellt perspektiv. Församlingens gudstjänst förenas med kyrkobyggnadens helighet. Huset är en symbol för något större, men är inte levande förrän församlingen samlas där. Kyrkosynen är på så sätt både trogen den lutherska ecklesiologin och en ecklesiologi som betonar att huset fyller en viktig symbolisk funktion. I den sista predikan utläser jag ett mer endimensionellt perspektiv i synen på kyrkobyggnaden som ecklesiologisk symbol. Kyrkobyggnaden är en samlingsplats för församlingen. Det är en funktionell lokal där endast gemenskapen är det viktiga. Den sista slutsatsen sätter jag i relation till den tid Svenska kyrkan står inför. Om framtiden innebär att kyrkobyggnader kan komma att behöva stängas och rivas kan inte gemenskapen vara beroende av huset. Då blir den kristna församlingens sammankomst det absolut centrala. Samtidigt kan jag utifrån min egen erfarenhet, de tre tidigaste biskoparna och aktuell litteratur om sekularisering och religiös övertygelse konstatera att något går förlorat när synen på kyrkobyggnaden tenderar att bli endimensionell. Kyrkobyggnaden är något mer än en funktionell lokal.

3.2. Diskussion

Jag kommer här att diskutera resultatet kritiskt utifrån uppsatsens teoretiska perspektiv.

För det första placerade jag de teoretiska utgångspunkterna mitt emellan mentalitets- och idéhistorien. Det har visat sig vara en god placering eftersom predikningarna å ena sidan framställt en kyrkosyn som byggt på olika uppfattningar om omvärlden, som funnits i olika skeden av historien. Jag tänker på den tidsanda och kontext som ofta avspeglat sig i predikningarna. Å andra sidan har predikningarna också framställt en kyrkosyn som grundat sig i uttalade idéer. De lutherska ecklesiologiska markörerna, som gudstjänstens ord och sakrament, är återkommande i predikningarna.

För det andra utgick jag från ett traditionellt systematisk-teologiskt perspektiv i den här uppsatsen. Det har varit en relevant utgångspunkt eftersom jag studerat vad kyrkan lärt och sagt enligt predikanterna. Därmed har jag indirekt studerat kyrkans lära och dogmer, vilket framför allt har visat sig genom att samtliga predikanter är trogna den lutherska ecklesiologin i synen på kyrkans ecklesiologiska funktion, att samla människor till gudstjänst.

För det tredje tog jag min utgångspunkt i Modéus diskussion om ecklesiologi uppifrån och nedifrån. Jag menade att predikan och kyrkobyggnaden som sådan verkar i ett samspel mellan ecklesiologi uppifrån och nedifrån. Efter att ha studerat

predikningarna menar jag att det var en god utgångspunkt. Predikningarna har förkunnats till människor i den miljö och kontext de befann sig. Det märks inte minst i den tidsanda jag kunnat utläsa i respektive predikan. Predikanternas lära har förmedlats för att möta församlingens perspektiv. Kyrkobyggnadens symbolspråk har också talat för ett möte mellan ecklesiologi uppifrån och nedifrån. Samtliga predikanter har använt sig av ett bildspråk för att beskriva vad kyrkobyggnaden är. Ett tydligt exempel är uppsatsens resultat att alla predikanter använder tempelmetaforen som en bild för kyrkobyggnaden.

För det fjärde anlade jag ett perspektiv i relation till litteraturvetenskaplig forskning. Jag har studerat innehållet i predikningarna och systematiserat analysen genom ett ecklesiologiskt teologiskt frågeschema. Det har gett mig en naturlig avgränsning från frågor om predikningarnas tillkomst och verkan. Det har visat sig vara en bra utgångspunkt eftersom jag på så sätt kunnat jämföra predikningarna med varandra och uppmärksamma likheter och skillnader. Jag har sedan kunnat utläsa vissa konstanter och vissa tidsbundna markörer. Den kristna identiteten hos församlingen är resultat som exemplifierar det.

För det femte utgick jag ifrån Svenska kyrkans aktuella kyrkoordning och dess syn på kyrkans byggnad. Där framställs förutsättningarna för kyrkobyggnaden finnas i ett dynamiskt förhållande mellan det icke nödvändiga och det samtidigt symboliskt värdefulla. Det är ett mycket intressant perspektiv i förhållande till resultatet om kyrkobyggnadens helighet, dess funktion som en ecklesiologisk symbol, vilket gör att man kan tala om den som en helig plats och Guds hus. Jag vill mena att de tre första predikanterna, Prytz, Tegnér och Brilioth, lägger en stark betoning på det enligt kyrkoordningen symboliskt värdefulla, medan den sista predikanten, Eckerdal, lägger betoningen på det som kyrkoordningen kallar det icke nödvändiga.

Litteraturförteckning

Bentzer, Tage (1979). Teologisk handbok. Litet lexikon till teologins historia. Lund: Skeab Förlag AB.

Bexell, Oloph red. (1997). *Yngve Brilioth – historiker, teolog, kyrkoledare. Texter, studier och minnen*. Skellefteå: Artos.

Bexell, Peter & Gunnar Weman red. (2008). *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst. En samtalsbok om ett förändringsskede*. Skellefteå: Artos & Norma.

Borgehammar, Stephan (2001). "Vad är kyrkan?" I *Kyrkans liv: introduktion till kyrkovetenskapen* 3 förkortade uppl. red. Stephan Borgehammar och Oloph Bexell. Uppsala: Avdelningen för kyrkovetenskap, Teologiska institutionen, Uppsala universitet, s. 13-33.

Borgehammar, Stephan. "The Church Building as an Ecclesiological Statement". [Opublicerat manuskript].

Brander Jonsson, Hedvig (2008). "Aspekter på det heliga rummet inom Svenska kyrkan" I *Heliga rum i dagens Sverige. Svenskt gudstjänstliv årgång 83/2008*, red. Sven-Åke Selander och Stina Fallberg Sundmark. Skellefteå: Artos & Norma.

Brilioth, Yngve (1940). *I S:t Sigfrids stift. Tal och predikningar*. Lund: C. W. K. Gleerup.

Brodd, Sven-Erik & Gunnar Weman (2012). *Kyrka i olika meningar. Kortklippta texter med ecklesiologiska kommentarer*. Skellefteå: Artos & Norma.

Brodd, Sven-Erik & Gunnar Weman (2012). "Församlingens gudstjänstrum. En planritning som ecklesiologisk text (Tysslinge kyrka)". I *Kyrka i olika meningar. Kortklippta texter med ecklesiologiska kommentarer*, s. 169-175. Skellefteå: Artos & Norma.

Brodd, Sven-Erik (2015). "Ecclesiology under Construction" I *Ecclesiology in the Trenches. Theory and Method under Construction*, s. 1-28. Church of Sweden Research Series 10. Eugene: Pickwick Publications.

Bäckström, Anders & Jonas Bromander (1995). Svenska kyrkans utredningar 1995:5, *Kyrkobyggnaden och det offentliga rummet. En undersökning av kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället*. Uppsala: Svenska kyrkan.

Den svenska psalmboken med tillägg (1986, 2002, 2005). Författarna, tonsättarna, Svenska kyrkan, Svenska Bibelsällskapet. Stockholm: Verbum.

Eckerdal, Per (2012). "Tal vid kyrkoinvigning av Öjersjö kyrka i Partille församling 16 söndagen e Tref 23 sept 2012 kl 17". [erhållen av biskopen via e-post 2015-10-02].

Ekstrand, Thomas (2007). "'Kyrkan till skola är byggd' – några anmärkningar till Esaias Tegnér's kyrkosyn". I *Kyrkoliv i 1800-talets Sverige. Festskrift till Oloph Bexell*, red. Stina Fallberg Sundmark och Göran Lundstedt, s.141-162. Skellefteå: Artos & Norma.

Florén, Anders & Henrik Ågren (2006). *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur. Urspr. utg. 1998.

Forum för levande historia, "Andra världskriget", <http://www.levandehistoria.se/fakta-om-forintelsen/andra-varldskriget> [besökt 2015-11-27].

Hafenreffer, Matthias (2010). *Compendium doctrinae coelestis*. Första upplagan 1612. Red. Bengt Hägglund och Cajsa Sjöberg. Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie: 56. Värnamo: Fälth & Hässler.

Hallencreutz, Carl F.(2002). *Yngve Brilioth. Svensk medeltidsforskare och internationell kyrkoledare*. Utgiven av Katharina Hallencreutz, Studia Missionalia Svecana LXXXV, Uppsala.

Hellström, Jan-Arvid (1987). ”Heligt rum och allmänligt hus. Synen på kyrkans rum och byggnad under svensk reformations- och stormaktstid”. I *Kyrka och universitet. Festskrift till Carl-Gustaf Andrén*, red. Lars Eckerdal, Martin H:son Holmdahl, Per Erik Persson, Nils Stjernquist och Håkan Westling, s. 135-150. Stockholm: Verbum.

Härdelin, Alf (1998). ”Den ’materiella’ och den ’andliga’ kyrkan. Om kyrkobyggnadens funktioner enligt några svenska kyrkmässopredikningar”. I *Kult, kultur & kontemplation. Studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, s. 165-200. Skellefteå: Artos.

Jarlert, Anders (1995). ”Genom heligt bruk avskilt till allmänlighet. Det reformerade kyrkorummet enligt Kyrkoordningen 1571”. I *Kyrkohistorisk Årsskrift 95*, s. 97-106.

Jarlert, Anders (2008). ”Inledning”. I *Gvstavi Kyrkios i Götaborg. Inwygning Hållen vthi Götaborg om Larsmässa Marknat på the 10. Och 11. Augusti Anno 1633, Och författad i tuenne Predikningar* 3 uppl. Andreas Johannis Prytz. Göteborgs stiftshistoriska sällskap. Göteborg: Tre Böcker Förlag.

KO. Kyrkoordning 2015 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan (2015). Stockholm: Verbum.

Kristensson Ugglå, Bengt (2015). ”Katedralen och konstmuseet”. I *Katedralens hemlighet. Sekularisering och religiös övertygelse*, s. 17-21. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

Luther, Martin (1878). *Doktor Martin Luthers Lilla katekes med kort utveckling*. Stockholm: Aktiebolaget P. Herzog & Söners förlag.

Modéus, Fredrik (2015). *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan – ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum.

Möller, Håkan (2003). ”Själens röst. Magnus Lehnberg, Esaias Tegnér och Johan Olof Wallin som predikanter”. I *Tegnér och retoriken*, red. Louise Vinge s. 127-173. Åstorp: Rhetor förlag.

NE. *Nationalencyklopedin* 12 (1993). "Luther, Martin", "lutherdom". Käg-Malax, 12. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.

NE. *Nationalencyklopedin* 18 (1995). "Tegnér, Esaias". Syren-UGd, 18. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.

NF. *Nordisk Familjebok* 9 (1928). "Helga manna samfund". Gullberg – Hopliter. 3:e omarbetade och koncentrerade uppl. Stockholm: Aktiebolaget Familjebokens Förlag.

NTUB. *Nordisk teologisk uppslagsbok. För kyrka och skola.* (1955). "Luther, Martin". Andra bandet, I – O. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag.

Partille kommun, "Ortsanalys Öjersjö".

<http://www.partille.se/Snabblankar/Sok/Soksida/?q=%C3%B6jersj%C3%B6+&defst=True&uaid=0058A661B474565EF8B5149574C2A37A:3137322E32302E3130322E3731:5247530210253982816>

[besökt 2015-11-30].

Prytz, Andreas Johannis (2008). *Gvstavi Kyrkios i Götaborg. Inwygning Hållen vthi Götaborg om Larsmässo Marknat på the 10. Och 11. Augusti Anno 1633, Och författad i tuenne Predikningar.* 3 uppl. Göteborgs stiftshistoriska sällskap. Göteborg: Tre Böcker Förlag.

Rappe, Axel (2012). "Gudstjänstförnyelse och kyrkorum. En pastoralteologisk argumentation om det liturgiska rummet". I *Kyrka i olika meningar. Kortklippta texter med ecklesiologiska kommentarer.* Sven-Erik Brodd & Gunnar Weman, s. 161-168. Skellefteå: Artos & Norma. Urspr. utg. 1952.

RPP. *Religion Past & Present. Encyclopedia of Theology and Religion* (2010). "Luther, Martin". Volume VII, Joh – Mah. Leiden, The Netherlands: Brill.

SAOL. Svenska Akademiens ordlista. Svenska Akademien (2015). ”Superintendent”.
<http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet/sok-i-ordlistan> [besökt 2015-11-24].

Senn, Frank C (2001). ”Protestantism och katolicitet. Aspekter på förhållandet mellan ekklesiologi och kyrkobyggnad”. I *Ett mångtydigt rum*, red. Carl-Göran Bergman & Sven-Erik Brodd, s. 160-184. Skellefteå: Norma.

Skolverket, ”Religionskunskap”. <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/religionskunskap> [besökt 2015-11-07].

SOU 1985:49 *Svenska kyrkans gudstjänst. Invigningshandlingar. Bilaga 7*
Kyrkoinvigningen – Liturgiska utvecklingslinjer. Åke Andréén. Stockholm: Liber.

SvB. *Svenska kyrkans bekännelseskrifter* (1985). Samfundet Pro Fide et Christianismo. Sjätte upplagens andra tryckning. Stockholm: Verbum.

Svenska kyrkan, Göteborgs stift, ”Biskop Per Eckerdal”, ”CV för Per Eckerdal”,
”Biskop blir man inte för sin egen skull”.
<https://www.svenskakyrkan.se/goteborgsstift/biskop-per-eckerdal> [besökt 2015-11-29].

Svenska kyrkan, Partille församling, ”Drömmen om en kyrka”.
<https://www.svenskakyrkan.se/partille/vision-ojersjo> [besökt 2015-11-30].

Svenska kyrkan, Svenska kyrkan i siffror ”Döpta, konfirmerade, vigda och begravda enligt Svenska kyrkans ordning år 1970-2014”
<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562> [besökt 2015-11-09].

Skh 4. Sveriges kyrkohistoria, band 4: Enhetskyrkans tid (2002). Ingun Montgomery. Stockholm: Verbum.

Skh 8. Sveriges kyrkohistoria, band 8: Religionsfrihetens och ekumenikens tid (2005). Ingemar Brohed. Andra upplagan. Stockholm: Verbum.

Tegnér, Esaias (1876). *Esaias Tegnér's samlade skrifter*. Nationalupplaga, Andra bandet, skrifter på prosa. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söners Förlag.

TELC. The Encyclopedia of the Lutheran Church (1965). "Luther". Volume II, F – M. Minneapolis, Minnesota: Augsburg Publishing House.

TOCCT. The Oxford Companion to Christian Thought (2000). "Lutheranism". Oxford: University Press.

TOER. The Oxford Encyclopedia of the Reformation (1996). "Lutheranism: Theology", "Lutheranism: An Overview". Volume 2, Dord – Manu. Oxford: University Press.